„ТАБОР“

ВОЄННО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Ч. 26.

Дійсність поля бою не місце для навчання; робимо там просто те, що можемо, прикладаючи те, що вже вміємо. Звідси виникає, щоб могти там щобудь, треба наперед уміти добре й багато.

Ф. ФОШ.

РІК ВИДАННЯ XIII. 1935.

РЕДАҐУЄ КОЛЕҐІЯ.

Відповідальний редактор В. КУЩ,
Ґенер. Штабу Ґенерал-Хорунжий.

Zakł. Graf. P. SZWEDE Warszawa, Warecka 9. Tel. 509-31.

19 $\frac{21}{XI}$ 20 — XV — 19 $\frac{21}{XI}$ 35

У 15-ту річницю перерви збройного чину нехай збереться вояцтво Армії Української Народньої Республіки й, згадавши в тісній військовій родині про славетні події минулого, зміцнить свою готовість і волю докінчити боротьбу за визволення Батьківщини.

РЕДАКЦІЯ.

19 $\frac{22}{XI}$ 21 — XIV — 19 $\frac{22}{XI}$ 35

У 14 річницю мученицької смерти

359 ВОЯКІВ

Армії Української Народньої Республіки

в м. Базарі

схилимо чоло перед світлою пам'яттю Тих, Хто загинув у боротьбі за волю Рідного Краю.

РЕДАКЦІЯ.

ЮРІЙ НАУМЕНКО.

Підсумки і перспективи.

Велика війна, закінчена Версальським трактатом, здавалося на довший час відсувала небезпеку нового збройного конфлікту в Европі.

Так принаймні здавалося творцям цього трактату, політичним діячам і дипломатам держав-переможців. „Реальні“ обставини ніби промовляли на користь цих сподівань:

Німеччина, ця найбільша мілітарна потуга довоєнного часу, властиво перестала існувати яко сила військова; те саме можна було сказати і про решту переможених держав. Умови мирових трактатів поставили їх в таке залежне, під кожним поглядом, від переможців положення, що здавалося не можна було й мріяти про відродження колишньої сили, зокрема що торкалося Німеччини. Щодо Совітів, то війни, що довший час відбувалися на теренах б. Росії, та взагалі стан „перманентної" анархії і хаосу, якому здавалося й кінця не видати, давали підстави вважати, що створення будь-якої поважної мілітарної сили, яка мала би заступити силу колишньої Російської імперії, є річчю можливою лише в досить далекому майбутньому.

Війни післяверсальського періоду, як греко-турецька і польсько-українсько-совітська, не дивлячися на їх поважні консеквенції в міжнародньому житті, були для великодержав Европи лише подіями місцевого значення. Проваджені за поміччю матеріяльних засобів, що залишилися невикористані після Великої війни, ці війни не могли вплинути на загальний погляд керуючих політичних і військових кол щодо „рожевих" перспектив міжнароднього співжиття.

Виявилося однак, що розрахунки ці не були зовсім стислі. Занадто покладалося надію на „реальні" обставини, віддаючи тим данину розповсюдженому в світі матеріялістичному світопогляду. Свідомо чи несвідомо замикалося очі на чинники нематеріяльні, на так зв. „imponderabilia", що відограють в житті народів і держав бодай що найбільшу ролю.

Утримати в силі Версальський трактат на „вічні часи", що могло бути метою творців його, було річчю можливою при додержанні трьох умов: 1) держави-переможці мусіли б рівнож на вічні часи мати спільні цілі, становлячи в усіх випадках спільний фронт проти кожної спроби порушити трактат; 2) Совіти мусіли б стало перебувати в стані внутрішнього безладдя та відмовитися від ідеї всесвітньої пролетарської революції; 3) 60-мільйоновий німецький народ мусів би обернутися в отару, що позбавлена почуття гідности і не пам'ятає про своє славне минуле.

Ці три передумови „вічного“ існування Версальського трак-

тату оказалися неможливі до додержання, в наслідок чого „вічність“ тягнулася всього 16 літ. В р. 1919 урочисто було підписано трактат, а в р. 1935 вже менш урочисто перекреслено найголовнішу його частину, так зв. військові артикули трактату.

Зрозуміло, що це не було несподіванкою для політичних діячів, а тим більш для військових кол держав Европи. Вже задовго до цього моменту перед відповідальними керівниками оборони поодиноких держав повстало питання удосконалення цієї оборони через неможливість утримати в силі постанови Версальского трактату. Мрія про припиненння перегонів ув озброєнні залишилася гарною мрією, а життя вимагало чогось іншого і не хотіло рахуватися з пацифістичними формулками непоправних фантастів.

Перегони держав щодо удосконалення збройної сили почалися властиво кілька літ тому. Оскільки перші роки після Великої війни пройшли під знаком малої інтенсивности і позістали більше в сфері експериментів, то останні роки дають нам вже певний образ доконаних праць і дозволяють робити певні передбачення щодо перспектив мабуть вже недалекого майбутнього.

Велика війна зробила актуальними деякі проблеми, про які на початку її не було ще мови. Наприкінці війни військові чинники стали перед новими моментами, що ускладнювали значно провадження операцій, але без розваження яких шанси на перемогу знижувалися до зера. Перші роки після війни були присвячені, як видно, теоретичному розробленню можливостей використання нових елементів, а вже в останніх роках переведено в життя певні плани в орґанізації збройних сил та в галузі підготовки до війни цілих держав.

На сьогодня маємо вже виразно оформлені напрямні, якими йде удосконалення збройної сили. Подамо ці проблеми, щоб потім обговорити кожну з них у коротких словах.

Такими проблемами є:

1) авіяція,
2) бойові гази,
3) механізація,
4) моторизація,
5) мілітаризація промисловости.

А в і я ц і я. Цю проблему можна вважати за найголовнішу в теперішній орґанізації збройних сил. Погляд на авіяцію, як на рід війська помічного в операціях армії суходолу та флоти, не утримався довго. Переважає тепер погляд на авіяцію, як на цілком самостійну частину збройних сил, що має свої окремі завдання, виконання чи невиконання яких може з перших же днів війни вплинути рішаюче на її вислід. Зрозуміло, що не виключає це необхідности співділання певних частин авіяції з армією і флотою, які в сучасних умовинах бою не зможуть просто обійтися без цієї цінної помочі.

Зараз ми бачимо змагання окремих держав за перевагу в галузі авіяції. Кожна країна намагається не тільки забезпечити себе від повітрового нападу, для чого треба мати відповідно сильну авіяцію, але й осягнути перевагу над іншими країнами. Мета цього досить зрозуміла. Авіяція не потребує часу на мобілізацію, точніше потребує дуже короткого терміну для приведення до бойової готовости, в той час як армія суходолу навіть при найліпших можливостях потребуватиме для цього кількох днів. Можливість несподіваним нападом дезорґанізувати важливі осередки ворога надто спокуслива, щоб пройти побіч неї, без спроби її використати.

Бойові гази. Оскільки можемо мати досить відомостей про силу авіяції тої чи іншої держави на підставі пресових повідомлень, то про дійсні можливості використання бойових газів знаємо мало. Аґентурна розвідка досить добре поставлена, щоб від неї могла укритися будова значної кількости нових об'єктів, але дізнатися про вироблені формули бойових газів та про наслідки експериментів з ними вже трудно, бо це все заздрісно зберігається від непокликаного ока.

Одне можна сказати з певністю: гази будуть уживатися і становитимуть зброю страшну, рятунок перед якою буде хіба найтрудніший. Про ступінь небезпеки можна судити хоч би з інтенсивности праць, що переводяться над удосконаленням протигазової і протилітакової оборони.

На ділання бойових газів наражена буде людність цивільна не менш, якщо не більш від фронтових частин. Потужні літаки-бомбовози за короткий час зможуть появитися над центральними політичними і промисловими осередками та скинути там тонни бомб, серед яких не мало буде й газових. На фронті, крім літаків, будуть кидати газові стрільна і звичайні гармати, що також дасться в знаки через значне збільшення артилерії в сучасних арміях.

Механізація. Міцну понуку до механізації війська дало впровадження до бойових акцій танків. Досвід війни показав однак, що вживання танків дає відповідний ефект в оперативному змісті лише при умові масового їх використання, чи то у вигляді ударних ґруп, чи то шляхом виконання рейдів на тили або в район зосередження противника, що мало б місце зокрема на початку війни. В цьому напрямку йде розвиток механізації війська, про що було більш докладно говорено на сторінках нашого журналу.

Моторизація. Механізація тісно пов'язана з моторизацією, тобто з переходом від кінного на моторовий тяг та на використання його для прискорення руху відділів, що до цього часу порушувалися за поміччю власної фізичної сили (піхота).

Ступінь моторизації, тобто ступінь насичення армії моторовим тягом, має величезне значення при мобілізації та при спішних пересуваннях військ з одного відтинку на інший. Цей

рівень однак дуже різноманітний в поодиноких державах. Оскільки в центральній і західній Европі моторизація охопила всі галузі життя армії і то в значній мірі, то, чим далі на схід, позиції кінного тягу лишаються ще нездобуті. Моторизація бо можлива і корисна лише при наявності добре розвиненої сітки шляхів даної країни, а таку сітку можна збудувати за довший час і то не скрізь. Величезні обшири сходу Европи не легко пристосувати до моторового тягу, тим більш, що будування доріг було там занедбане в тім часі, коли на заході Европи зверталася на це особлива увага.

Мілітаризація промисловости. Велика війна поставила перед відповідальними за оборону країни чинниками в цілому об'ємі питання пристосування промисловости до потреб війни. Зуживання воєнного матеріялу було дуже велике тоді, а в майбутній війні буде ще більшим. Крім того необхідно заздалегідь пристосувати заводи і фабрики до продукції тих об'єктів, які неможливо мати в мирний час у повному комплекті. Стосується це в першу чергу бойових возів (танків) і почасти авіяції, яка в перші ж години війни понесе значні страти. Взагалі, деякі бойові об'єкти в мирному часі зовсім не витворюються масово (особливо нові винаходи), а лише з початком війни переходять із стадії експериментальної до безпосередньої акції в полі.

Все це вимагає відповідної підготовки промисловости ще в мирному часі, щоб перехід на воєнну продукцію міг відбутися без струсу та перебоїв. Необхідно розвинути певні галузі промисловости, що може не оплачуються в мирний час, але в часі війни без них годі обійтися.

Гасло самовистарчальности, пропаґоване не раз коштом поглиблення економічної кризи, має ґрунт не лише економічний, а здебільшого цілком мілітарний. Обійтися в випадку війни своїми власними матеріялами і продуктами—ото ціль кожної держави. Стосується це не тільки самої промисловости, але й сільского господарства, що в деяких країнах (напр. у Німеччині) спеціяльно протеґується і розвивається. Наслідки цього видно вже тепер: держави, що не так давно мусіли ввозити до себе велику кількість с.-г. продуктів для харчування свого населення, на сьогодня допровадили цей імпорт до мінімума і сподіваються за якийсь час осягнути 100% покриття споживання своїми власними засобами.

Який буде перебіг майбутньої війни. В які форми вона виллється?

На цю тему можна знайти багато міркувань у пресі, особливо цивільній, але всі ці пророцтва не ліпші від тих, що знаходимо в часописах на початку кожного року і що стосуються будучих подій в міжнародньому житті. Можна з певністю сказати, що не знають цього і найліпші авторитети військового

діла і що вони самі дорого би дали, щоб мати певні дані щодо тактичних форм майбутньої війни.

Однак можна уявити собі певні моменти, що висунуться на перший плян у майбутній війні, опираючись на тих даних, які посідаємо. Можна з певною дозою правдоподібности твердити, що авяція відограє велику ролю, що буде причиною несподіваного вибуху війни без додержання умовних форм виповідження та без церемоніялу дипльоматичного. Отже заскочення ворога несподіванкою буде чинником рішаючим, а це вимагатиме надзвичайної швидкости мобілізації і зосередження. Будуть використані всі засоби моторового тягу, весь наявний склад авіяції і механізованої зброї, щоб осягнути найбільший ефект у найкоротшому часі.

Те, що головну ролю відводиться в майбутній війні авіяції і механізованим відділам, видно хоча б з того, що в Совітах особовий склад цих родів війська складається на 100% з комуністів. Однак не можна виключити й можливости довготривалої війни. Підготовка держав власне йде в напрямку осягнення максимуму напруження сил у довшому часі, а не тільки в напрямку виявлення максимуму енерґії в певному моменті. Вказує на це і наставлення промисловости на воєнну продукцію, і стрімлення до самовистарчальности (особливо с.-г. продуктів), і підготовка людського матеріялу, що ставить під зброю власне цілий народ. Сучасний стан воєнної науки вимагає уважливої підготовки особового складу в усіх родах війська. Термін дійсної військової служби, скорочений безпосередньо після Великої війни в багатьох арміях, тепер знову підвищено пересічно до 2-х літ (Німеччина, що правда, впровадила однорічний термін, але рекрут повинен мати перед тим однорічний стаж у так зв. „кадрах праці", що властиво на те ж виходить). До цього треба додати інтенсивне впровадження довійськового фізичного виховання, яке в значній мірі бере на увагу й потреби військового вишколу.

На сьогодня маємо вже більш-менш скристалізовану систему орґанізації збройних сил, що складаються з: 1) суходольної армії, 2) морської флоти і 3) авіяції. Суходольна армія поділяється на три головні роди війська — а) піхоту, б) кінноту, в) артилєрію та помічні: сапери, зв'язок, бойові вози, автоколони і т. і.

Збільшення відсотку артилерії в порівнанні до часів перед Великою війною дуже значне. Характерне те, що тепер, не дивлячись на гін до механізації і моторизації, немає мови про скасування кінноти, особливо в арміях держав східньої Европи. Маємо експерименти заміни кінних полків на відділи танкеток, але чим далі на Схід, тим менше таких експериментів. В деяких арміях просто вражає великий відсоток кінноти (напр. на 85 полків піхоти—біля 40 полків кінних). Це потверджує, що кінноті відводиться велика роля в війні на сході Европи, де вона зможе проявити свої властивості в усій повноті.

Повстає однак безліч інших питань щодо форм майбутньої війни. Хотілося б знати, напр., в якому ступені напад повітрових сил може дезорґанізувати життя тилу? Чи велику небезпеку становитимуть бойові гази? Який вплив матиме збільшена вогнева сила військових одиниць на час і спосіб розгортання до бою? Чи будуть почуватися безпечними від безпосереднього нападу тилові установи? Таких питань можна поставити велике число. Кожне з них є предметом спеціяльних досліджень і теоретичних обміркувань, на підставі яких видається та чи інша опінія. Але напевно майбутня війна справить багато несподіванок, про які тепер не уявляємо. Правда, відбуваються часті маневри і навчання в полі, що створюють суроґат воєнної обстанови, але знаємо, як це все далеко від дійсности воєнного часу. На підставі цих маневрів можна мати лише приблизне уявлення про перебіг дійсної акції і справою інтуїції, справою воєнного таланту того чи іншого керівника збройними силами є уявити собі більш-менш правдивий образ того, що матиме місце в дійсності.

І. Л. Морей де Моран,
Інж.-Льотник Підполков.

Французька Повітрова Армія
L'Armée de l'Air de France

(Орґанізаційний статут) *)

Депутат і бувший військовий міністр Франції полк. Жан Фабрі в статті „Чи є небезпека війни?" пише—„давніше казали: „гармат, набоїв". Нині треба говорити: „кадрів фахівців". — Діляючи ультрарухомим матеріялом модерна атака шукає також швидких наслідків її. Багацтво і наукове удосконалення цього матеріялу вимагає від тих, хто його вживає, надзвичайно довгого вишколу. Авіони і льотники не творять так одразу повітрової сили. Щоб створити колективну акцію потрібні добірні кадри, довгий вишкіл і постійна вправа. Модерний матеріял уявляє з себе немилосердного тирана, який вимагає передовсім кадрів, що мусять бути з ним в постійному контакті і постійно ним займатись. Як в мирний час, так і під час війни, авіяційні кадри завжди мусять бути готові до тяжкої і небезпечної праці. Цілком зрозуміло, що ці кадри вимагають спеціяльного виховання і спеціяльної технічної освіти.

Дійсний склад або кадри Повітрової Армії складаються з жовнірів, підстаршин і старшин. Військова ієрархія дійсного складу Повітрової Армії наступна:

---

*) Див „Табор" ч. 25.

шереговi:

Soldat (сольда);
Caporal (капораль);
Caporal-chef (капораль-шеф),

підстаршини:

Sergent (сержан), що відповідає нашому ройовому;
Sergent-chef (сержан-шеф), — чотарю;
Adjudant (аджюдан), — бунчужному;
Adjudant-chef (аджюдан-шеф), — підхорунжому;

старшини:

Sous-lieutenant (су-льетнан), що відповідає нашому хорунжому;
Lieutenant (льетнан), — поручнику;
Capitaine (капітен), — сотникові;
Commandant (командан), що відповідає майору в арміях інших країн;
Lieutenant-Colonel (льетнан-колонель),— підполковнику;
Colonel (колонель), — полковнику;
Géneral de brigade (женераль де бриґад),—ґенерал-хорунжому;
Géneral de division (женераль де дивізіон), — ґенерал-поручнику.

Солдат може бути підвищений в капоралі або в капораль-шефи не раніш як після 5 місяців служби в частині, але солдати, що мають диплом пілота, можуть бути підвищені відразу в капораль-шефи без жадного обмеження часом служби. Для підвищеня в сержани необхідно прослужити що найменш 1 рік, з яких 3 останні місяці капоралем або капораль-шефом. Для підвищення в сержан-шефи необхідно прослужити 2 роки сержаном і скласти встановлені іспити. Для підвищення в аджюдани необхідно прослужити 2 роки сержан-шефом, а для підвищення в аджюдан-шефи потрібно 2 роки служби в ранзі аджюдана і відповідні іспити.

Для підвищення в старшинську рангу су-льетнана потрібно:

1) для підстаршин — потрібно прослужити 8 років в Повітровій Армії (з яких принаймні 2 останні роки аджюданом або аджюдан-шефом), скласти встановлені іспити і отримати диплом старшини-пілота чи старшини-механіка;

2) скінчити Повітроплавательну Школу (l'Ecole de l'Air);

3) скінчити L'Ecole Polytechnique (школа військових інженерів, при якій мається аеронавтичний відділ);

4) скінчити одну з наступних вищих державних шкіл:

а) Ecole Nationale Supérieure de Aéronautique (випускає дипломованих інженерів-конструкторів аеронавтики);
б) Ecole Nationale des Mines (диплом. інженер гірництва);

в) Ecole des Ponts et Chaussées (диплом. інжен. шляхів);
г) Ecole Normale Supérieure (Вища Педагогічна Школа, відділ математичний);
ґ) Ecole Centrale des Arts et Manufactures (Державна Політехніка, яку не треба змішувати з Ecole des Arts et Metiers — напівдержавна школа, в якій читаються вечорові курси і яка випускає техніків (l'ingeneur civil));
д) Ecole Nationale des Eaux et Forêts (Вища Школа для інжен. лісників і водників);
е) Ecole Nationale des Mines de Saint-Etienne (Державна Гірнича Школа в Сен-Ет'єні).

У всіх цих школах проходиться обов'язковий курс військової підготовки і студенти, складаючи дипломові іспити на інженера, одночасно складають іспити і на су-льетнана резерви.

В вище наведеному покажчику шкіл звертає увагу відсутність Військової Школи (Saint-Cyr), пояснення до чого знаходимо в промові Міністра Повітроплавання ґенерала Денена в Сенаті: „Школа Сен-Сір не дає загально технічної культури, що потрібна для старшин Повітрової Армії. Наше поповнення старшинського складу робитиметься самою Повітровою Армією своїми школами (l'Ecole de l'Air). До цього ми додамо певну кількість молодих старшин з Політехнічної Школи та з Вищих Технічних Шкіл і в цей спосіб підіймемо культуру наших кадрів".

Для підвищення до ранги льетнана необхідно мати два роки старшинства в ранзі су-льетнана і 3 роки старшинства в останній ранзі для підвищення в капітени, командани і льетнан-колонелі. Для підвищення до ранги колонеля потрібно 18 місяців старшинства в ранзі льетнан-колонеля. Для підвищення до ранги ґенерала бриґади і ґенерала дивізії необхідно мати 2 роки старшинства в попередній ранзі. В час спокою жаден старшина Повітрової Армії не може бути підвищений до ранги вищої ніж командан, коли він не повнить обов'язків вищої ранги щонайменше один рік. Всі підвищення старшин - льотників, що літають, до ранги командана і вище, робляться виключно на клопотання старших начальників.

Фаховий старшинський склад Повітрової Армії поділяється на 4 окремі корпуси:

I. Корпус старшин-льотників (officiers de l'air),
II. Корпус старшин-механіків,
III. Корпус старшин-комісарів,
IV. Корпус старшин-підкомісарів.

Корпус старшин-льотників поділяється на старшин літаючих (navigant) і нелітаючих (sédentaire). Всі старшини-льотники обов'язково мусять скінчити Ecole de l'Air і мати диплом льотника (brevet de navigation aérienne). Для підвищення до ранги льетнана льотник літаючий мусить прослужити щонайменше 2 роки су-льетнаном в авіяційній частині, що активно,

нормально і постійно вживає авіони (тобто в муштровій частині, напр. ескадриля, ескадра, полк та інш.). Для підвищення до ранги капітена і командана льотник літаючий мусить ще скласти іспити з аеронавтичної техніки і тактики та мати встановлену кількість годин льоту. Сучасний Міністр Повітроплавання ґенерал Денен (Denain) вимагає від старшин-льотників як найбільшої вправи, а тому в 1935 р. для підвищення до ранги капітена, командана і льетнан-колонеля необхідно мати щонайменше 1300 годин льоту. Для підвищення до ранги льетнан-колонеля і колонеля необхідно ще командувати 2 роки муштровою авіяційною частиною. Для підвищення до ранги ґенерала бриґади старшина літаючий мусить відкомандувати 4 роки щонайменше одною з таких частин: ескадриля, ґрупа ескадриль, ескадра або авіяційний полк і укінчити вищу аеронавтичну освіту. Командні посади в Повітровій Армії можуть займати лише старшини корпусу льотників, як рівно й Ґенеральний Штаб Повітрової Армії складається лише з старшин корпусу льотників, що укінчили вищу аеронавтичну освіту. Повітрова Армія має блискучий літаючий склад; рейд ескадри полковника Вілемена (нині ґенерал) і маневри 1934 р. в Ліоні та Парижі виявили виключну витривалість і самопожертвенність льотників. Французькі військові льотники досконало знають і люблять свій фах, — це вони створили світову славу для французької авіяції.

Старшини нелітаючі (в рангах від су-льетнана до полковника включно) повнять обов'язки і займають командні посади в установах і закладах, що не вимагають активного і постійного вжитку авіонів. Ці старшини комплектуються з льотників, що вже не можуть літати (з-за каліцтва або по хворості), та з старшин літаючих, що добровільно переходять до складу нелітаючих. Льотник літаючий, перейшовши добровільно до складу льотників нелітаючих, тратить назавжди право повороту до складу льотників літаючих.

К о р п у с   с т а р ш и н - м е х а н і к і в (ранги від су-льетнана до ґенерала бригади включно) забезпечує чинність технічного матеріялу та вишкіл фахівців у частинах, установах і закладах Повітрової Армії. Старшини-механіки не можуть займати командних посад, але для підвищення в рангу булавної старшини мусять прослужити такий самий час у муштрових частинах, як і відповідної ранги старшини-льотники. Старшини-льотники (літаючі і нелітаючі) можуть перейти до корпусу старшин - механіків по складенні відповідних іспитів.

К о р п у с   с т а р ш и н - к о м і с а р і в (ранги починаючи від капітена) і к о р п у с   п і д к о м і с а р і в (ранги від су-льетнана до льетнан-колонеля включно) виконує контроль адміністративної діяльности й грошових видатків у частинах і установах Повітрової Армії. Комісари комплектуються із старшин Повітрової Армії, що мають вищу юридичну освіту, із старшин інтенданства, з комісарів флоти та з підкомісарів. Підкомісари допомогають

командуванню в справах щодо адміністрування і технічного забезпечення частин Повітрової Армії.

Крім вищезазначених чотирьох спеціяльних катеґорій старшин, що виконують стисло окреслені функції, до складу Повітрової Армії входять ще й старшини, що виконують обов'язки загальні для всіх родів війська, а саме: старшини ґенер. штабу, старшини в наукових установах, старшини постачання загального і технічного, старшини шкіл, старшини для представництва (военно-авіяційні місії закордоном), старшини для зв'язку з іншими родами війська та інш.

Вік старшин Повітрової Армії обмежено § 37 орґанізаційного статуту:

РАНГИ	Корпус старшин-льотників		Старшини-механіки	Старшини-комісари	Старшини-підкомісари
	літаючих	нелітаючих			
Ґенерал дивізії	57	—	—	65	—
Ґенерал бриґади	55	—	63	63	—
Полковник	54	59	62	62	—
Підполковник	53	58	60	60	62
Командан	51	56	60	60	60
Капітен	49	53	58	58	58
Льетнан і су-льетнан або молодший старшина відповідної ранги	48	52	58	—	58

Військовий суд, що буде покликаний судити старшину чи шерегового Повітрової Армії, мусить мати в свойому складі двох суддів найвищої ранги і двох найнижчої з Повітрової Армії; кількість суддів від Повітрової Армії поза метрополією може бути зменшена до одного.

Офіційним орґаном Повітрової Армії з'являється „Revue de l'Armée de l'Air" *).

Щоб забезпечити підчас мобілізації підготовлені військові кадри, Повітрова Армія, починаючи з 1933 року, переводить навчання своїх резервів у спеціяльних установах, у так званих Військово-Повітрових Клюбах (Cercles Aériens), що маються в кожній авіяційній окрузі; крім того ще маються в Orly, Lyon і Donai установи для ґрупових вправ резервістів. Пілотів. інструкторів Повітрової Армії для ґрупових вправ, випускає Школа Вищого Пілотажу в Етампі (L'Ecole de Perfectionnement d'Etampes). За 1933 р. ці установи обучили 2 223 пільота і 1.227 дозорців, кулеметчиків і радіотелеґрафістів та радіотелефоністів; за цей час було зроблено 40.000 годин льоту і все це коштовало 27.700.000 франків. Поза цим у Франції іс-

*) Видавництво Gauthier-Villars. 55, Quai des Grands-Augustins. Paris

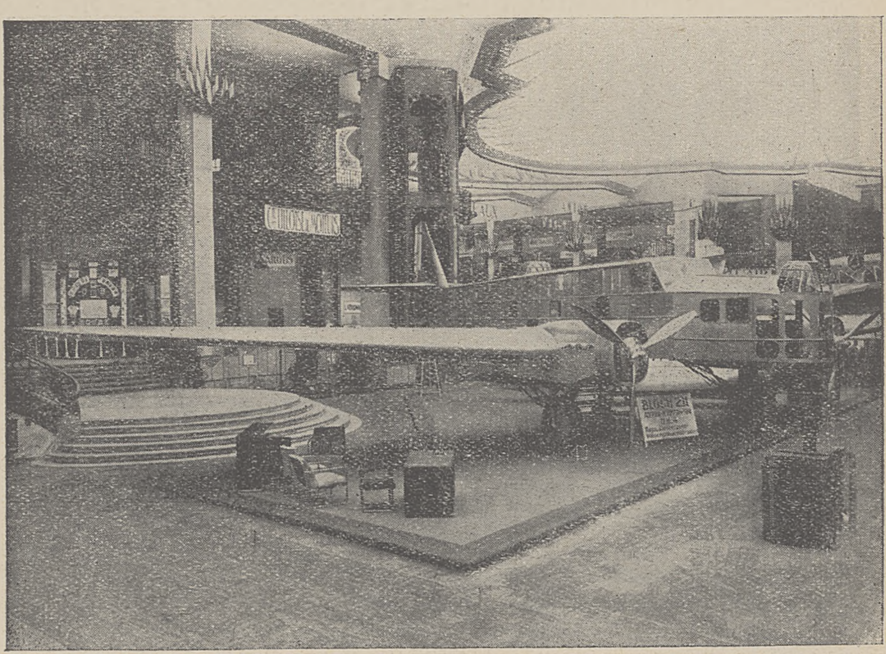
нує поважна кількість приватних авіяційних шкіл, що знаходяться під доглядом Міністерства Повітроплавання.

З початку 1933 року Повітрова Армія поновлює свій технічний матеріял, відповідно до технічного проґресу. Деякі устарілі типи авіонів вжито для іншого призначення, а решту замінено цілком новими типами. Нині Повітрова Армія має в ужитку такі типи авіонів:

Дозорча авіяція — старий тип (Bréguet 19) замінено авіонами Potez 25, Bréguet 27 (мотор Hispano-Suiza 500CV) і Potez 39 (H.-S. 500CV);

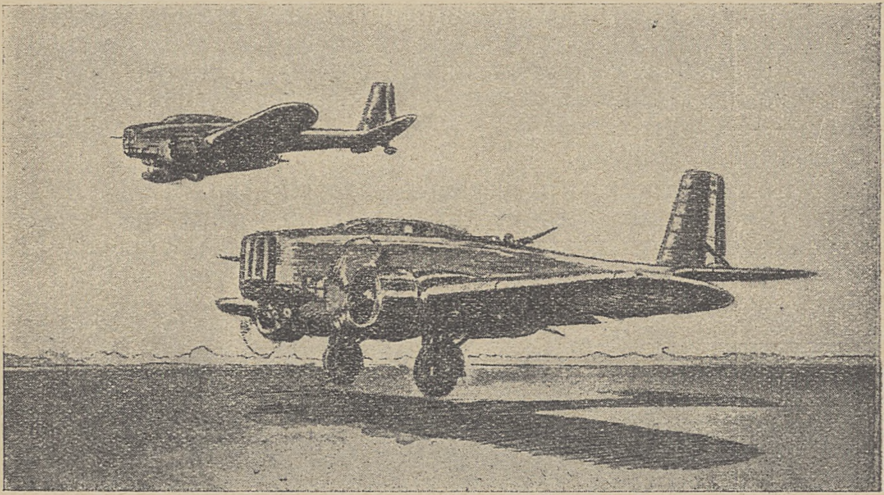
Розвідча авіяція — Bréguet 19 замінено Potez 25 T.O.E. з великим промінем акції. Для нічної розвідки залишились Liore et Olivier з двома моторами Jupiter K.14. 800CV. Впроваджено нові типи: Mureaux 113, кількаособовий Bréguet 413, Amiot 140, трьохособовий Weymann W110.R.B.L., цілковито стальовий Bréguet 27.

Тяжка захисна авіяція — старий тип Amiot 122 замінено модерним Liore et Olivier 20 (або скорочено Leo—20), впроваджено чотирьохмоторовий Leo 206 і двомоторовий Bloch 200 (світлина найновішого авіона цього типу—мал. ч. 1.).

Мал. 1. 2-х моторовий авіон „Bloch 211". Промінь ділання 2000 клм., скорість для авіона 350 клм./год. і 300 клм. для гідроавіона. Звертають увагу трьохпелюсткові метальові пропелери із змінною скорістю.

Кількаособова авіяція для бомбометання, бою і розвідки — 4-х моторовий Farman 221; моноплан бомбометатель Bernard „82B.3“ з мотором Hispano-Suiza 12V.bis 650CV*); Mureaux 113-R-2 (можна вживати для бомбометання, бою і глибокої розвідки); 2-х моторовий Potez 58; торпедовець і бомбометатель „Pierre Levasseur"; метальовий кількаособовий для бою „30-M-3“; кількаособовий для бою Bréguet 460 M5 (див. малюнок ч. 2); 4-х моторовий для бою і бомбометання „A.B. 21“ виробу Société Générale Aeronautique.

Мал. 2. Кількаособовий для бою „Bréguet 460 M5". 2 мотори по 800 C.V. з компресором. Розмах крил 20 мтр. 50 цент. Вага з наладуванням 7.150 клґр. Довжина 12 мтр. 84 цент. Скорість 385 клм./год. Промінь ділання 1.200 клм.

Легка захисна авіяція — поки ще в ужитку старі нищителі Nieuport 62 і 622, з нових — Morane 225, Nieuport 629 (аналоґічний до 622, але мотор з компресором), Dewoitine 500 (з кулеметами, замовлено з гарматним озброєнням), Morane-Saulnier 275. Крім цього замовлено нові типи.

Санітарна авіяція — крім Potez 29 впроваджено Bloch 81, Guillemin 42 та Potez 51. Зараз робляться іспити з Hanriot H.180 (мал. ч. 3.).

Колоніяльна авіяція — зараз в ужитку 3-х моторові Dewoitine 43, Romano 160, Bloch 120 і замовлено нові типи: S.P.C.A (80 і 81), Bloch 110 і Farman 196.

Шкільна авіяція — Morane 315 (мотор Salmson 135CV), Hanriot 16 і Potez 51.

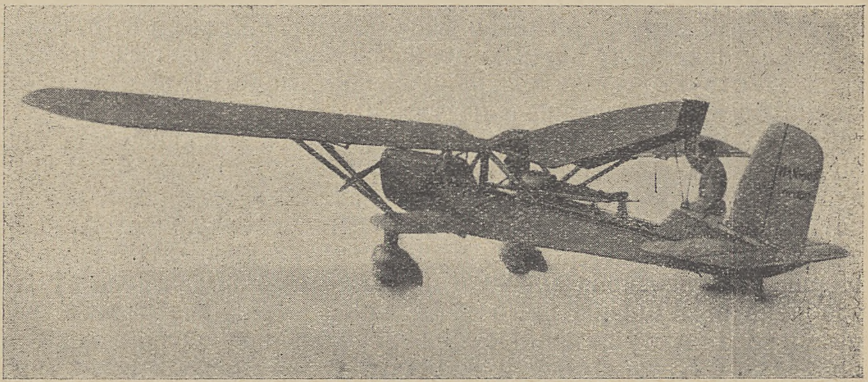
---

*) На апараті цього типу льотники Асолян і Лефевр зробили свій великий рейд.

Бомбометательна гідроавіяція (Автономна Морська Аеронавтика) — залишено старий тип гідроавіона „F.168“, що вживається для вправ ув ескадрах; впроваджено Leo 258, 4-х моторовий Latécoére, Marcel Bloch і Farman.

Авіяція для навчання резервів — вживаються авіони старих типів, що вийшли з ужитку в Повітровій Армії; найбільш уживається Hanriot 437.

Авіони Повітрової Армії заосмотрені модерними радіотелеґрафними і радіотелефонними апаратами. Ці апарати найбільш вживаються на кількаособових нищителях, яких, користаючися радіотелефонною і радіотелеґрафною інформацією, легше

Мал. 3. Санітарний авіон „Hanriot H. 180“. Звертає на себе увагу легкість і вигідність, з якою вміщується раненого.

скерувати на ворога в повітрі. Найновіші апарати „сліпого льоту“, радіогоніометрія дозволяють екіпажу авіона виконувати завдання в кожну пору доби і при всякій погоді. Модерні інгалятори забезпечують нормальний віддих льотника на великій височині.

Щодо озброєння, то авіони Повітрової Армії забезпечені:

А. Кулеметами Darne (звичайні і синхронізовані), до яких впроваджені турелі з автоматичним коректором стрільби Т.О.10 та турелі з баштою (куполом) для постійного достарчання набоїв;

Б. Гарматами 20, 25 і 33m/m з спеціяльними апаратами для провадження бою на далекій відлеглості;

В. Впроваджено „мішане ладування“ (заряжання) вибухових і запалюючих бомб малого калібру та модерні прицільні апарати для скидання бомб під час льоту.

Реорґанізація французької авіяції вимагає переґруповання й авіяційної індустрії. Франція має зараз 32 авіяційні заводи

(Сп.Д.П.Америки мають лише 8). Безумовно, франц. індустрія вимагає поліпшень, але щодо авіяції військової, то франц. конструктори створили дійсні дива і авіяційна фр. техніка коли не ліпша, то принаймні добре конкурує з технікою закордонною. Блискучі наслідки рейду ескадри полковника Вілемена (Vuillemin) через Африку є найкращою демонстрацією франц. Повітрової Армії. Без жадного інцинденту, рейд 28 Потезіві(мотор Lorraine 450 CV) показав дійсну вартість французької техніки. Праця по переґрупованню і поліпшенню франц. індустрії зараз переводиться. „На початку 1933 року Франція відстала на 5 років у порівнанню з закордоном, — сказав М-р Повітр. ґен. Денен представникам преси, — зараз ми відстаємо не більше як на 2 роки. Наприкінці майбутнього року ми зрівняємося із закордоном, коли не перевищимо його". Недавно він оголосив нагороду в 10.000.000 франків (найбільшу премію до цього часу, що взагалі пропонували конструктору) за найкращу франц. модель мотора, що працював би не на бензині, а на тяжкій оливі. Питання про паливо має надзвичайно важливе значення для франц. військової авіяції, бо зараз всі авіяційні мотори працюють лише на бензині, що ввозиться з закордону. На випадок війни перед франц. авіяцією встало б тяжке завдання достарчати бензину, в той час як тяжкі оливи можна тримати в необмеженій кількості на складах. Перше застосовання засади Дизеля до авіяційного мотору було зроблено в Німеччині ще в 1912 році і, починаючи з того часу, німецька індустрія працює без перерви над розрішенням цієї проблеми. Перший авіяційний мотор, що працював на тяжкій оливі (F.O.3) був сконструований німцями в 1926 році. Перший льот від Dessau до Cologne авіона Junkers J.41 з мотором на тяжкій оливі (F.O.4) відбувся в 1929 році. Зараз значна кількість моторів на тяжкій оливі в постійному вжитку на авіонах Deutsche Luft-Hansa. Ліцензію на вироб цих моторів у себе купили у німців Анґлія і Франція. Автор цієї розвідки мав нагоду оглядати на Міжнародовій Аеронавтичній Виставі в Парижі 1934 р. останній тип німецького мотору для тяжкої оливи „Jumo 5", якого мав виставлений німцями 3-х моторовий Junkers 25.

Наприкінці треба ще сказати кілька слів про Морську Аеронавтику. Зараз, в 1934 році, Французька Морська Аеронавтика уявляє з себе виразно окреслений і цілковито закінчений орґанізм, який може з успіхом конкуровати з подібними орґанізаціями інших держав. Морська Аеронавтика складається з гідроавіяції і дирижаблів.

Гідроавіяція поділяється на:
1) гідроавіяцію на кораблях (embarquée) і
2) гідроавіяцію для співпраці з флотою (охорона берегів).

Найбільш спеціялізована гідроавіяція на кораблях, бо вона

вимогає спеціяльного матеріялу, відповідного для її потреб, і спеціяльно обучених кадрів. Вона уявляє з себе повітрову силу, що стало товаришить морським ескадрам. Її роля, як і її орґанізація, різноманітні. Гідроавіони на крейсері керують вогнем великих гармат, виявляють ворога і повідомляють про його маневрування. Гідроавіони на авіоматці, з'єднані в 2 або 3 ескадрилі, являються для морської ескадри, до складу якої вони входять, апаратами для освітлювання і захисту проти підводних човнів; вони кращі і певніші тральщики, ніж тральщики морські, і нарешті повітрова аристократія — нищителі, що б'ються не за себе, а для захисту інших.

Гідроавіяція для співпраці з флотою має свої бази на суходолі й найголовніші з них Шербурґ, Брест, Бер, Бізерта та інші. Головним завданням цієї частини гідроавіяції є захист побережжя та зв'язок з морськими ескадрами. Вона складається з ескадриль дозору, що охороняють військові транспорти; з ескадриль розвідчих, що вишукують ворога на великій відлеглості до сотень міль від берега, вигідно заміняючи дорогі і занадто помітні морські крейсери; накінець великі бомбометателі, що можуть понести тонну або дві бомб на відлеглість щонайменше 300 клм.

Морська гідроавіяція має в своїх ескадрилях гідроавіони типу „Mureaux 110-R-2", Bréguet типу „Bizerte", „Willbault", торпедовець „Levasseur" та інші. З кораблів авіоматок французької флоти треба відмітити тип „Béarn".

Як засоби боротьби дирижабль і авіон доповнюють один одного і на морі праця дирижабля надзвичай цінна. З початку війни, аж до 1916 року, Франція вживала дирижаблі і для надземної розвідки, а з появою нічних авіонів передала всі свої дирижаблі Морському Міністерству. Свої бази для дирижаблів Морська Аеронавтика має в Орлі, Рошфор та в інших місцях. З визначних дирижаблів, що вживає морська аеронавтика, можна відмітити 3 по 6.000 кубичних метрів, 1 в 10.000 куб. метрів (еластичний) і недавно збудований напівтвердий типу „Zodiac" в 3.000 куб. метрів. Після траґічної загибелі „Диксмюда" Франція зараз не має ані одного твердого дирижабля.

Париж. 14 грудня 1934 року.

ЗАБЄЛЛО Микола,
Сотник артилерії.

Стріляння легкої польової артилерії по швидкохідних наземних цілях.

Розвиток мотомеханізації вимогає добре розважити справу стріляння легкої польової артилерії по швидкохідних наземних цілях. Во всіх великих арміях світу запанував погляд, що бо-

ротьба з танками та автобронемашинами впадає не тільки на гармати спеціяльного типу (протитанкові), але і в значній мірі — на гармати польової артилерії. Сучасна танкова тактика передбачає переведення танкових нападів, для відбиття яких потрібно комбіноване зусилля всіх елементів протитанкової охорони, а тому й необхідно, щоб була використана кожна гармата, здібна стріляти по танках. Час, в який танки зможуть бути обстріляні, буде дуже короткий, й артилерія повинна зуміти в найкоротший термін перенести свій вогонь на нападаючі танки.

Отже, надзвичайно важливого значення набуває для гарматчиків винайдення таких засобів та методів, що дозволяють негайно перенести вогонь на швидкохідні наземні цілі та обстріляти їх дійсним огнем впродовж дуже невеликого часу. Працею в даному напрямі зараз серйозно зайнялися во всіх арміях. Вона охоплює три менти: а) винайдення засобів і методів стріляння простим наводінням з гармат, що знаходяться на узброєнню; б) те ж саме, але для стріляння із укритих позицій; в) виявлення тих конструктивних удосконалень, що необхідні при проєктуванню нових гармат та приладів для керування вогнем. Перші два менти мають особливо важливе значення для початку будучої війни, бо на той час більшість гарматного узброєння во всіх арміях буде складатися з гармат сучасних зразків. Більш удосконалені гармати з'являться в великій кількості вже за який час війни. Тому приладнання сучасних гармат та удосконалення методів стріляння з них йде рівнолегле з проєктуванням гармат нових зразків та нових приладів для керування вогнем.

С т р і л я н н я п р о с т и м н а в о д і н н я м. Використання сучасних гармат для стріляння простим наводінням по танках зв'язане із необхідністю збільшити в першу чергу поземий обстріл, бо скринькові лафети дозволяють переносити вогонь тільки в межах 6—8°, що замале при швидкохідності танків. Збільшення поземого обстрілу звичайно осягається спеціяльними платформами, що забезпечують можливість скорих зворотів гармат. До рала лафету приладжується короткий широкий поперечний брус, що перешкоджує зариванню рала в землю під час стріляння.

В якості цілей для досвідного стріляння пристосовуються спеціяльні легкі цілі на зразок американських. Вони складаються з легкого метальового кістяка-рами, обтягнутої брезентом. Ціль приводить в рух швидкохідне грузове авто за поміччю довгого стальового тросу, що проходить по низці катків, закріплених у ґрунті у відповідних місцях так, що ціль рухається по кривому курсу, кілька разів міняючи напрям руху. Швидкість руху таких цілей доходить до 40—50 км. на годину. Уживаються також цілі, встановлені на вагонетках вузькоторовок, що буксуються теж за поміччю авт.

Останні досвідні стріляння в америк. армії, переведені трьома різними методами, показали, що с т р і л я н н я п о т а н к у

одною гарматою дає кращі наслідки, ніж стріляння цілою батареєю. Тому в америк. польовій артилерії приписується вести стріляння по танках з однієї гармати. Досвід стріляння по тихохідньому танку підтвердив правдивість такого положення. Танк, що належав ліквідуванню, як негожий, буксовався в напрямі чотирьохгарматньої батареї з віддалі 2.500 м. і з швидкістю 6 км. на годину. Стріляння провадилося спочатку 4 гарматами в такий спосіб: командір батареї командував дистанції, а командіри чет подавали напрям та коректували. Було випущено 124 стрільна, але не одне з них не влучило в танк. Це було приписано неможливості встановити місця вибуху стрілен окремих гармат та коректувати одхилення вибухів. Стріляння ж однієї тільки гармати при тих же умовах дало при 40 стрілах три влучення. Зараз в америк. артилерії при стрілянні користаються трьома способами:

1) Гарматний ройовий командує дистанції наоко по раніш виміряних на мапі до відповідних цілей віддаленнях; напрям же бере сам наводчик разом з коректою на рух цілі. Перший раз він керується швидкістю та напрямом руху танка, а далі—спостерігаючи відхили вибухів стрілен. Стріляє наводчик без команди. Тільки після того, як гарм. ройовий переконається, що дистанція опреділена певне абож приціл трохи замалий, він командує: „безперервний вогонь". Як тільки ціль пройде далі, ройовий зараз же вказує нову дистанцію (встановку прицілу). При швидкості в 15 км./год. ціль проходить віддаль 100 мтр. у 24 сек. При швидкострільності 12 стрілів на хвилину гармата встигає за цей час випустити 5 стрілів, т. т. приціл треба зміняти по кожних 5 стрілах, щоб вогонь при вірному напрямі залишався дійсним, бо просторінь у 100 м. може бути з успіхом обстріляна при одній встановці прицілу. Якщо рух цілі швидший, то необхідно частіш зміняти приціл. Знаючи швидкострільність своїх гармат та швидкохідність танків ворога, не трудно обрахувати, через скільки стрілів належить зміняти приціл. На найближчих дистанціях стріляння провадиться при постійній встановці прицілу.

2) Ройовий гармати командує дистанцію й напрям, отже наводчик отримує вже готові вказівки для прицілу та кутоміру. Вирахування на рух цілі для першого стрілу береться прикладом з розрахунку одна поділка кутоміру на кожні 1,5 км. швидкости руху танка. В дальшому дистанція та вирахування на рух цілі командуються згідно із спостереженнями відхиленнь розривів.

3) Для опреділення дистанції до цілі користуються далекоміром. Далекомірець ч. 1 безперервне наводить далекомір на ціль, а далекомірець ч. 2 читає на далекомірі виміренні дистанції та командує їх наводчику. Вирахування ж на рух цілі вказується ройовим гармати, як і в другому способі стріляння. Стріляння ведеться без команди „вогонь", самостійно наводчиком.

Якщо середина вибухів дає переліт або недоліт, ройовий командує далекомірцеві ч. 1 необхідну поправку, яку той вводить у показ далекоміру. Таким чином наводчик гармати отримує, як і в другому способі, готові дані для встановки прицілу й кутоміру.

Во всіх трьох способах вирахування на рух цілі стосується до швидкости й напряму руху танка. Коли танк йде просто на гармату — ніякого вирахування не робиться. Цікаві наслідки досвіднього стріляння, що переведено цими способами з 75-мм. дивіз. гармат в америк. армії. Ці наслідки й умови стріляння були такі:

Середні дані.	1-й спосіб.	2-й спосіб.	3-й спосіб.
Число стрілянь	46	67	34
Перша дистанція в метрах	1.200	1.500	1.150
Віддаль, перейдена ціллю в хвилину .	675	639	675
Бокове переміщення цілі в поділках кутоміру	195	196	172
Час руху цілі	2 хв. 1 с.	1 хв. 28 с.	1 хв. 39 с.
Середнє число стрілів за час одного стріляння	13.8	11.8	8.2
Влучні стріляння (не менш одного влучення цілим стрільном)	65%	58%	62%
Середнє число влучень цілим стрільном) на одне стріляння	1.13	0.94	0.85

Крім стріляння бойовими 75 мм. стрільнами, до яких відносяться приведені в таблиці цифри, переводилося ще 26 стрілянь по першому способу та 28 стрілянь по другому способу з 37-мм. учебних цівок, прикріплених до 75 мм. гармат. При тих же умовинах було отримано в середньому 0.85 влучень на стріляння по першому способу і 0.64—по другому способу. Дані наслідки гірше, ніж при стрілянню 75 мм. стрільнами і це пояснюється тим, що стріляння з 37 мм. цівок переводилося спочатку для тренірови гарматного рою. Стріляння ствердили також, що великість бокового переміщення цілі дуже відбивається на числі влучень, але швидкість пересування цілі майже не впливає на відсоток влучень, поки ціль пересувається в напрямі до гармати. Але при боковому курсі цілі збільшення швидкости руху зменшує число влучень з-за трудности зробити належне вираховання на рух цілі. Таким чином змінна швідкість руху при кривому курсі танка значно утруднює стріляння по ньому. Більше число влучень було отримане тоді, коли танк підходив до ближчого краю дистанції стріляння. Впродовж всіх стрілянь на дистанціях більш 900 м. було отримано всього 7 влучень. Деякі стріляння переводилися по третьому способу з однієї гармати по трьох цілях, пущених одночасно з дистанції коло 1.000 м. із швидкістю 19 км./год. Наслідки були такі: в 0 хвил. 0 сек. — спускання цілі; в 0 хв. 49 сек. — влучення в першу ціль на 800 м., 9 стрілів; в 1 хв. 46 сек. — влучення в другу ціль на 700 м, 8 стрілів; в 2 хв. 0.2 сек. — влучення в третю ціль на 400 м., 3 стріли. Загальні виводи цих стрілянь зводяться до наступного: при добре вправленому наводчику краще вживати першого способу;

при досвідченому ройовому гармати і недосвідченому наводчику— другий спосіб; коли ж маються далекомір, досвідчені далекомірці та досвідчений ройовий гармати, краще вживати третього способу.

Влучність стріляння, прикладом, пропорційна квадрату дистанції стріляння. Американці зараз вважають, що в середньому по цілі, що з'явилася на дистанції 1.400 м. та рухається із швидкістю 24 км/год., перше влучення може бути, коли ціль буде в 800 м. від гармати, наступне влучення—при віддаленню до цілі 450 м. і третє—при 270 м. Інакше кажучи—гармата може вивести із ладу 4 танки, що атакують з віддалі 1.400 м., раніш, ніж ці танки зможуть дійти до позиції гармати. Згідно з цими вислідами*) перевага в боротьбі артилерії з танками схиляється на бік артилерії. Це випливає із стрілянь в обставинах спокійного часу—на стрільбищах, і не знати, чи будуть ці висліди цілком справедливі в бойових обставинах.

Стріляння з укритих позицій. Керування стрілянням з укритої позиції повинно переводитися з обсерваційного пункту, що звичайно віддалений від батареї. Передача команди прицілу й кутоміру по телефону надто тяжка з-за швидких змін, що викликае рухливість цілі. Необхідна окрема система передачі, що могла б бути пристосована до гармат. По даних америк. преси, розроблюеться в даний мент така система передачі, при якій дані напряму передаються автоматично до гармат за поміччю електрики. Дистанція меж обсерв. пунктом і позицією батареї розрахована до 3-х км. В стадії виготовлення вже є така передавальна система. Передатчик закріплюється на обсерваційнім (догляднім) приборі к-ра батареї та розрахований на передавання напряму скоками через 5 поділок (рисок) кутоміру з відліченням віддалення меж обсервац. пунктом та огневою позицією. При зворотах доглядного прибору (приладу) під час безперервної наводки в ціль напрям передається автоматично до прийомного приладу на гарматах і до прийомного приладу старшого старшини вогневої позиції. Команди прицілу (дистанції) передаються з обсерваційного пункту по телефону.

Проєкти удосконалення приладів. У нових удосконалених гарматах, якими з часом буде переозброєна артилерія армій всіх держав, стріляння по швидкохідних цілях обраховується раніш, особливо стріляння з укритих позицій, що буде нормальним для артилерії типу дивізійної. Перша думка зводилася до того, щоб використати прилади керування вогнем, прийняті для автоматизації вогню в зенітній артилерії; далі, цілком природне, конструовання універсальних дивізійних гармат, що стріляють і по наземних і по зенітних цілях, навело на цю думку. Відомо, що америк. армія дістала прилад керування зенітним огнем типу Сперрі з новими універсальними 75 мм. гарматами Т-2 та Т-3 для стріляння по швидкохідних наземних ці-

*) Опубліковані в америк. „Фільд Артилері Джерналь".

лях. Однак наслідки не були цілком задовільні, головним чином з-за ваги та недокладности конструкції цілої системи приладів керування. Все ж думка використання таких приладів не залишена, висунута вимога зробити простішими і полегшити ці прилади, щоб ними можна було користатися також для стріляння по танках і в цьому напрямі в Сп. Д. П. Америки зараз йде велика праця. Німці, анґлійці й японці теж не відстають від цього. Загальний вигляд батареї з такими приладами поданий на схемі.

1 — далекомір, 2 — прилад для автоматичних обрахувань даних для стріляння, 3 — планшет стріляння (це все на головн. обсерв. пункті к-ра батареї), 4 — лінія електропередавання, 5 — розпредільна кабельна скринька, 6 — ґенератор, 7 — прийомний прилад кута підвищення, 8 — прийомний прилад напряму та кутомір, 9 — прийомний прилад рурки (для стріляння шрапнеллю), 10 — вантажне авто для перевозу цілої системи.

Варіянт цієї системи приладів керування вогнем передбачає спеціяльне використання однометр. і двохметр. далекоміру, встановленого на самому приладі для обчислень даних стріляння; далекомір трохи віднесений набік, а тому більше підходить для стріляння по зенітних цілях.

Ця коротка стаття має ціллю дати тільки загальне розуміння тої величезної праці, що переводиться во всіх передових арміях у галузі стріляння польової артилерії в умовинах механізованих армій.

28-VII-1935 року.
в м. Царгороді.

РОЗДІЛ II.

О. ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ,
Сотник.

Українська збройна сила в Наполеонівських війнах 1812 — 1814 рр.[1])

Д. УКРАЇНСЬКА КІННО-КОЗАЦЬКА ДИВІЗІЯ.

Дальша історія цієї дивізії потребує специяльної студії, чому тут накреслимо її лише коротенько. По закінченню кампанії 1814 року, дивізія повернулася в Україну і ввійшла до складу 2-ої армії, що розташована була в півд. Подільшині та по Херсонщині. Штаб 2-ої армії стояв у м. Тульчині. За цей рік маємо про дивізію таку вістку:

— „Высочайшій приказ, 30 августа 1814 года. В воздаяніе отличних подвигов, оказанных в минувшую кампанію, всемилостивѣйше жалуются полкам: Лейб-гвардіи Кавалергардскому, Конному, Кирасирскому, Драгунскому, Уланскому и Архангелогородскому пѣхотному—серебряныя трубы с георгіевскими крестами; Новгородскому Драгунскому и Сумскому Гусарскому Георгіевскіе знамена; Сѣверскому Конноегерскому, Нашебургскому пѣхотному и 33 Егерскому серебряныя трубы. Кіевскому Драгунскому, Лифляндскому Конноегерскому, Артилерійским ротам: 8 конной, 32 и 39 батарейным... знаки: 1-му на каски, а послѣдним на кивера с надписью: за отличіе; 1, 2 и 3 Украинским Казачьим — серебряныя трубы.“ — (П. С. З. Р. И. Том XXXII (1812—15), № 25672, стр. 910).

Як бачимо, три укр. коз. полки разом із старими і найкращими полками російської армії отримали подібну нагороду.[2]) Четвертий полк не дістав. За 1815 рік маємо лише ту вістку, що подана в „Истор. Опис.“ про зміну в уніформі (Див. „Табор“ ч. 19, стор. 48—49):

— „В 1815 году — на шапки... до преобразованія их в 1816 г. (помилково „Истор. Оп.“ подало 1817 р.) в Уланскіе.“—

До кінця 1816 р. чекала дивізія на вирішення своєї долі та на здійснення обіцянки російського уряду. Останній мав легке завдання розпустити „ополченські“ козацькі полки, трохи важче було з козацькими „реґулярними“, для чого потрібно було, як ми бачили вище, кілька підготовчих указів, що зрештою затяглося на сім років (1816—1823 р.р.). Інакше було з Укр. дивізією. В— „Предв. распор. от 5 Іюня 1812 г.“—написано було ясно:

— „По минованіи в українських полках надобности, всѣ они распустятся в домы свои; но уже навсегда останутся принадле-

[1]) Див. „Табор“ ч. 25.

[2]) З заміток — „Военная Энциклопедія“ — про 8-й Вознесенський та 9-й Бугський уланські полки (див. далі) випливає, ніби-то 1-й Укр. к.-к. полк дістав за бої під Лаоном окремо серебряні труби.

жащими войску и по первому востребованію обязаны явиться на службу и составить опять свои полки... Дѣти их, рожденные от поступленія в войско, принадлежать будут также оному"...—

Але—„домы свои"—мали лише лівобережні козаки, бо вони належали до окремого вільного і навіть досить заможного стану, натомість козаки Укр. дивізій таких—„домів" не мали, бо були переважно панськими кріпаками. — „Предв. Распор." — не забуло про це і там стояло теж ясно написано:

— „Тѣм-же из них, коих бы помѣщики не нашли для себя выгодным принять в селенія свои, отведутся для водворенія земли казенныя, о чем тогда сдѣлано будет особое постановленіе..."—

Очевидно, що після трьохлітньої цікавої служби, коли козаки оглянули цілу Европу, охотників повертатися в кріпаки серед них не знайшлося. Поза тим, бойова служба цих козаків була остільки очевидна, що російський уряд при всьому бажанню не міг зламати своєї першої урочистої обіцянки. І він знайшов вихід. Ще у 1810 році Олександер І розпочав перші спроби свого божевільного експерименту—т. з. „воєнних поселень". Після закінчення війни він взявся за цю справу енерґійно, не зважаючи на те, що всі відраджували його від цього. „Военныя поселенія будут—говорив Олександер І — хотя-бы пришлось уложить трупами дорогу от Петербурга до Чудова."—

Українська козацька дивізія і стала головним об'єктом жахливого експерименту цієї хворої людини. Дня 26 жовтня 1816 р. вийшов перший указ:

— „Именный, объявленный в приказѣ Начальника Главнаго Штаба: Его императорское величество высочайше указать соизволил: Украинскую Казачью дивизію именовать Украинскою Уланскою, а полки, оную составляющіе, Украинскими Уланскими: 1, 2, 3 и 4. О чем объявляется для общаго свѣденія по всей арміи." — (П. С. З. Р. И. № 26481, 26 октября 1816 г. стр. 1057, Том XXXII).

Як подає М. Максимович („Собр. Соч.", Київ 1876, том І, стор. 825) багато Полтавських козаків, що полюбили військову службу і не могли примиритися з тим, що їхні полки розпущені, вирішили перейти в 1816 р. в Українську Уланську дивізію; вони не передбачали, що чекає їх у майбутньому.

У 1817 р. Українська Ул. дивізія зв'язує свою долю з Бузьким козацьким військом, після чого останнє зникає.

„Именный, данный Начальнику Главнаго Штаба: Из полков Украинской Уланской дивизіи 2-ой бригади, с присоединеніем к ним Бугскаго Казачьяго войска, формируется Бугская Уланская дивизія на основаніи принятих к поселенію регулярной кавалеріи правил. Дивизія сія, подобно протчим дивизіям, состоять будет из 4-х полков, коим именоваться 1, 2, 3, 4 Бугскими Уланскими полками; послѣ чего названіе Бугскаго Казачьяго войска уничтожается. Прибор на мундирах имѣть оным

полкам бѣлый, а полковые цвѣта: 1-му полку свѣтлосиній, 2-му желтый, 3-му бѣлый и 4-му свѣтлозеленый. Извѣщая вас о сем, предписываю дать, кому слѣдует, нужныя повелѣнія о подлежащих оной дивизіи отпусках по Комисаріатской и Провіантской частям." — (П. С. З. Р. И. № 27081, т. XXXIII, 8 Октября 1817 г., стор. 793—4).

Через три місяці послідував новий указ:

—„Именный, данный Начальнику Главного Штаба: За обращеніем двух полков Украинской Уланской дивизіи в состав дивизіи Бугской, Повелѣваю: остальные два полка ея раздѣлить на четыре, которим и называться по прежнему 1, 2, 3 и 4 Украинскими Уланскими полками. Дивизія сія будет под начальством Генерал-майора Графа Витта, командующаго вмѣстѣ и Бугскою Уланскою дивизіею, и должна, считаясь в откомандировкѣ от 2 арміи, состоять в единственном вѣденіи Генерала Графа Аракчеева; но продовольствіе ея поручается полевому Интендантскому 2 арміи управленію на общих правилах; квартиры же назначаются ей в Херсонской Губерніи на пространствѣ от селенія Ингульской, до селенія Галагановки и оттоль чрез Новомиргород до Пещанаго Брода. Вам предоставляю объявить сію волю Мою Главнокомандующему 2 арміею и Военному Министру, для распоряженій их о подлежащих отпусках оной дивизіи по Комисаріатской и Провіантской частям." — (П. С. З. Р. И. Том XXXIV, № 27203, Декабрь 31, 1817г.).

З цього 1817 р. починається нова історія двох споріднених дивізій: Української та Бугської. Район їхніх поселень лежав біля м. Вознесенська, а в 1825 р., як це слідує з „карти военных поселеній" — (Воен. Энцикл. т. VI) — Укр. ул. дивізія перейшла на Слобожанщину, в район Чугуєва. Джерел до освітлення цього сумного періоду існування наших дивізій мається досить, частина з них подається нами в списку джерел, другу не тяжко відшукати. „Истор. Описаніе" містить численні ґравюри униформ цих дивізій та їхній точний опис до 1830-х років. Тяжке було життя цих поселенських дивізій часів лютої аракчеєвщини. Часто вибухали повстання і яко наслідок їх—жорстокі кари. В такому вигляді дивізії існували до 1856 р., коли остаточно були скасовані военні поселення.

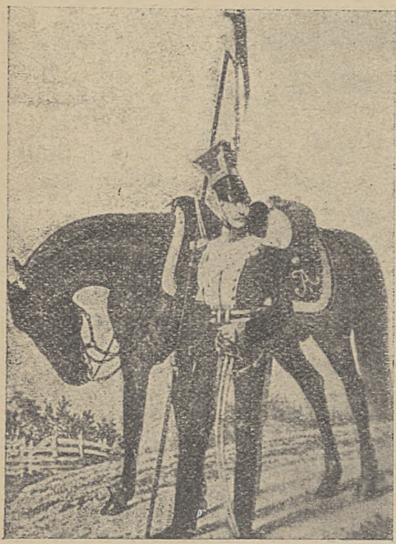
Але історично ці дві дивізії не зникли і дійшли до наших часів у вигляді двох кінних полків російськ. армії:

8-й Вознесенський уланський полк,
9-й Бугський " "

— „Военная Энциклопедія"[1])—містить статті про ці два полки, складені (дуже недбало) на основі полкових історій. Кожний поселенський полк складався з 6-ти муштрових сотень 2-х резервових та 3-х поселенських; з цих муштрових сотень і походять вищезгадані полки. В 1817 р. з 1-го Українського ул. полку

[1]) Вид. Ситина Т. V, стор. 132, т. VI, стор. 624 — 25.

(з муштровых сотень) були зформовані: Новомиргородський ул. полк та уланський полк архікнязя австрійського Леопольда. В 1830 р. 3-й Бугський ул. полк (що походив з 4-го Укр. ул. полку) був переіменований у „Вознесенський ул. полк". Року 1856 до Вознесенського полку був влитий Новомиргородський ул. полк (17 Новомиргор. ул. полк рос. армії не мав з ним ніякого історичного зв'язку) і передав йому бойові відзнаки 1-го Укр. кінно-коз. полку: 6 серебряних труб з написом: — „За отличіе в войнѣ с французами 1812, 1813 и 1814 г.г." — та свою власну відзнаку, здобуту р. 1831: знаки на ківерах з написом „за отличіе".—

1-го Українського уланського полку шереговий (1819 — 1825 р.р)

8-ой Вознесенський ул. полк отримав старшинство з 8 жовтня(?) 1812 р. та історію першої бриґади Укр. к.-коз. дивізії. Шефом полка р. 1911-го була призначена в. кн. Татьяна. „Воен.Энцик." — містить малюнки укр. уланів за 1819—25 р.р. за „Истор. Опис."—

9-й Бугський ул. полк походить з 1-го Бугського ул. полку (походить з 3-го Укр. ул. полку). В 1856 р. до 1-го Бугського полку влитий був уланський полк архікн. австр. Леопольда (з 1-го Укр. ул. полку). 9 Бугськ. ул. полк перейняв історію 2-ої бриґади Укр. к.-коз. дивізії та історію Бугського Козацького війська. Старшинство призначене з 8 травня 1803 р. і полку передані бойові відзнаки Бугського Коз. війська, меж ними: „Георгіевській штандарт" з написом: — „В воздаяніе отличных подвигов, оказанных в сраженіях в минувшую войну против французов при г.г. Вязьмѣ, Краонѣ, Лаонѣ и Арсисѣ." „Воен. Энцик." містить також ґравюри та стяги Бугських полків.

ДОДАТКИ.

Меж членами редакції „Київської Старини" панувала думка, що кн. Лобанов-Ростовський, ґенерал-ґубернатор Полтавщини та Чернігівщини в 1812 р., був винний у тому, що своєю відозвою з далекосяглими обіцянками політичного характеру захопив козацький стан Лівобережної України і цим нерозважним та безвідповідальним вчинком спричинився до економічної руїни козаків. Цю думку заступав також і І. Павловський, один з головних дослідників укр. козацьких полків 1812 р.

В розділі III цієї праці (Табор ч. 19, стор. 50) ми заперечили цю думку, але під той час не мали потрібного матеріялу, щоб цілковито її відкинути.

Думку про вину кн. Лобанова вищезгадані особи обґрунтовували на твердженню кн. В. П. Кочубея, голови ради міністрів російського уряду в 1831 році.

В листі від 7 жовтня 1832 р. (Київ. Стар. 1897, Ноябрь, стор. 145) Кочубей писав до кн. Репнина, який заступив кн. Лобанова, наступне:

— „По моему мнѣнію князь Яков Лобанов нанес удар козакам в 1812 году. Он совершенно их разорил сформированіем большого ополченія без всякой помощи со стороны правительства". —

У нашій наступній праці „Українське Козацьке Військо 1831 — 33 рр." — ми дослідили цей лист, також саму постать В. Кочубея, достойного нащадка свого роду, та ту ролю, яку він відограв у боротьбі з кн. Репнином, славнопам'ятним захисником України.

Вищезгаданий лист був призначений для того, щоб спровокувати кн. Лобанова, перекинути на нього відповідальність за нездійснені обіцянки російського уряду і тим мати вільну руку, щоб розправитися з козацьким станом України.

В розділі III („Табор" ч. 19) бачимо, що 25 червня 1812 р. кн. Лобанов отримав „высочайшій рескрипт", яким йому було наказано сформувати 15 к.-к. полків, при чім, у цьому самому рескрипті, зазначалося, що при формуванню цих полків потрібно керуватися: — „Предварительными распоряженіями к образованію Украинськаго Казачьяго Войска от 5 Іюня 1812 года". —

Починаючи цю нашу працю ми не мали змоги ознайомитися з оригіналом тих — „распоряженій" — і слідували за Н. Стороженком, що подав цитати з них, якими і користувалися наступні дослідники.

Тут у додаткові ч. 1 ми наводимо цей важний документ, який мусив би бути приміщений у розділі II нашої праці. У додаткові ч. 2 наводимо лист Милорадовича, Київського воєн. ґубернатора, до Н. М. Стороженка, Чернігівського маршалка, від 30 червня 1812 р., місце якому також у II розділові.

Порівнюючи лист Милорадовича з „Предварительними распоряженіями", а потім з відозвою кн. Лобанова побачимо, що останній у своїй відозві повторює лише ті слова, які знаходимо в обох документах. Кн. Лобанов робив лише те, що йому було приписано і захопив своєю відозвою козаків лише в тій мірі, в якій сам був захоплений урядовими обіцянками „распоряженій". —

О. Переяславський.

Додаток ч. 1.

„Полное собраніе Законовъ Рос. Имперіи, Том XXXII (1812—1815), стр. 339.

№ 25.129—Іюня 5. Высочайше утвержденныя предварительныя распоряженія. — Объ образованіи казачьяго въ четырехъ полкахъ войска изъ Украинскихъ поселянъ, обитающихъ въ Губерніи Кіевской и частію въ Камянецъ-Подольской.

Войско сіе предполагается образовать на Украйнѣ изъ людей, къ казачьей службѣ способныхъ, и издавна навыкомъ и охотою къ ней извѣстныхъ. Оно имѣетъ состоять изъ 4-хъ полковъ, каждый полк изъ 8 эскадронов, а эскадронъ изъ 150 казаковъ. Чиновниковъ полагается въ полку: Командиры полковой — 1, и батальонных 2, изъ Штабъ-Офицеровъ, Адъютантов 2, Квартирмейстръ и Казначей 1, и Штабъ-Трубачъ 1, а во всякомъ эскадронѣ: Ротмистръ или Штабъ-Ротмистръ 1, Поручикъ 1, Корнетовъ 2, Вахмистръ 1, ун.-офицеровъ 10 и трубачей 2.

Уѣзды, составляющіе бывшую Польскую Украйну, и именно: Кіевской Губерніи всѣ 12, да сопредѣльной ей Камянец-Подольской 4, т. е. Винницкій, Брацлавскій, Гайсинскій и Балтскій, обязываются каждый изъ помѣщичьихъ и другихъ состояній людей собрать по два эскадрона или по 300 казаковъ въ приличной одеждѣ и на лошадяхъ со сбруею. Люди могуть быть назначаемы въ казаки, не взирая ни на лѣта, ни на ростъ, ниже на маловажные тѣлесные недостатки; но съ единственным наблюденіемъ силъ и способностей къ службѣ сего рода. Одежда ихъ должна состоять въ короткомъ безъ полъ суконномъ полукафтанѣ, въ однихъ суконныхъ и въ однихъ холщевыхъ шароварахъ, въ двухъ парахъ сапоговъ, въ двухъ рубашкахъ, въ одной шапкѣ съ овчиннымъ околошемъ и волосяным султаномъ, въ одной суконной епанчѣ и въ одной лядункѣ патронной. Сукна назначаются по полкамъ такихъ цвѣтовъ, каких удобнѣе и выгоднѣе можно пріобрѣсти въ мѣстахъ формированія войска, не исключая даже и сѣраго. Качество лошадей опредѣляется также одною способностію къ верховой ѣздѣ безъ всякаго другого ограниченія лѣтъ, роста и статей. Сбрую составляютъ обыкновенное казачье сѣдло, уздечка, маленькій чемодан, баклажка для воды, саква для фуража, скребница и щетка. Оружіе полагается для казака и для всѣхъ нижнихъ чиновъ: пика, сабля, одинъ пистолетъ и по 16 въ эскадронѣ штуцеровъ или ружей, какого бы калибра они ни были. Оружіе для сего обращается изъ собраннаго по Кіевской Губерніи на милицію, а чего не достанетъ, изъ стараго хранящагося въ арсеналахъ. Патроновъ опредѣляется для ружья по 25, а для пистолетовъ по 10, кои отпустятся отъ артиллеріи. Каждый поступившій такимъ образом въ составъ войска казакъ замѣнитъ двухъ рекрутъ при будущем наборѣ. Унтеръ-офицеры вызываются изъ отставныхъ всякаго званія и изъ чиншоваго шляхетства, обитающаго большею частью въ Западныхъ Губерніяхъ. Сіи послѣдніе воспользуются всѣми правами Дворянства, посвящающаго себя воинской службѣ.

Вахмистры и трубачи, по одному въ эскадрон, назначаются на первый разъ изъ каваллерійскихъ полковъ, ближайшихъ къ Украйнѣ, послѣ же выбираемы будутъ первые изъ унт.-офицеровъ, а послѣдніе изъ казаковъ. Офицеры приглашаются также изъ отставки или изъ служившихъ въ милиціи, съ жалованіемъ сихъ послѣднихъ, при опредѣленіи въ войско первыми Офицерскими военными чинами, буде они ихъ не имѣли. Но для первоначальнаго образованія эскадроновъ опредѣляется въ каждый по 1 Офицеру изъ Каваллерійскихъ полковъ. Полковые Командиры назначаются особымъ Высочайшимъ приказомъ. Нижніе чины, какъ въ содержаніи своемъ, такъ въ обязанностяхъ и въ самомъ времени службы сравниваются вообще съ прочими служащими казаками. По миновании въ Украинскихъ полкахъ надобности, всѣ они распустятся въ домы свои; но уже навсегда останутся принадлежащими войску, и по первому востребованію обязаны явиться на службу и составить опять свои полки; для чего и должны они имѣть во всегдашней исправности оружіе, одежду и лошадей, содержа все на своемъ уже коштѣ и освобождаясь за то отъ всякихъ другихъ по Государству повинностей. Дѣти ихъ, рожденные отъ поступленія въ войско, принадлежать будутъ также оному. Тѣмъ же изъ нихъ, коихъ бы помѣщики не нашли для себя выгоднымъ принять въ селенія свои, отведутся для водворенія земли казенныя, о чемъ тогда сдѣлано будетъ особое постановленіе. Офицеры пользуются содержаніемъ и всѣми по службѣ правами, Уланскимъ Офицерамъ присвоенными. Мундиры имѣютъ установленной формы по полкамъ. Они считаются на службѣ даже и въ то время, когда полки распустятся: ибо тогда будетъ ихъ обязанностію имѣть точныя свѣденія о состояніи и занятіяхъ подчиненыхъ имъ казаковъ, и о годности ихъ на службу въ случаѣ надобности.

Украинское казачье войско подчиняется Военному Министерству на такомъ основаніи, какъ и прочія подобныя сему войска. Образованіе всего войска Высочайше возлагается на состоящаго по Арміи Полковника Графа де-Витте, съ наименованіемъ его Бригаднымъ Командиромъ Украинских казачьихъ полковъ. Въ обязанность его поставляется: 1, Приступить немедленно къ пріему людей и всего имъ положеннаго при содѣйствіи Гражданскихъ и Военныхъ Губернаторовъ, и по распоряженію Дворянства вышепомянутыхъ 16 уѣздовъ, назначивъ для того въ каждый уѣздный городъ пріемщика. 2. Разослать по уѣздамъ образцы одеждѣ и збруѣ, и установить обще съ Дворянствомъ цвѣты суконъ. 3. Пріемъ кончить непремѣнно черезъ мѣсяцъ, по объявленіи о семъ въ каждомъ уѣздѣ, а образованіе войска вообще чрезъ два мѣсяца отъ состоянія сего предположенія. 4. По пріемѣ каждаго казака приказать полковымъ Командирамъ давать въ томъ отдатчикамъ, за подписаніемъ своимъ и съ засвидѣтельствованіемъ Дворянских коммисій, кои на сей конецъ должны быть по городамъ учреждены, квитанціи по формѣ у сего

прилагаемой. 5. По сформированіи каждаго полка представлять в Инспекторскій Департаментъ Военнаго М-ства краткіе формулярные о казаках, по прилагаемой у сего же формѣ, списки, съ вѣрнымъ показаніемъ противъ каждаго, кому когда и кѣмъ дана въ пріемѣ квитанція. 6. Съ пріемомъ людей принять и опредѣляемое для нихъ милиціонное въ Кіевской Г-рніи оружіе, и разослать оное по уѣздамъ; сколько же чего доставать не будетъ, донять изъ Кіевскаго Арсенала; о чемъ тамошнему Военному Губернатору и Артиллерійскому Начальнику посылается предписаніе. 7. Порохъ и свинецъ для патроновъ истребовать отъ Кіевскаго Артиллерійскаго гарнизона. 8. Приступить также немедленно къ вызову изъ отставки изъ чиншоваго шляхетства унтер-офицеровъ и желающихъ опредѣлять тотчасъ в полки, и рапортовать о томъ Инспекторскому Департаменту, съ представленіемъ документовъ о состояніи ихъ. 9. Приглашая такимъ же образомъ въ войско отставныхъ и служившихъ въ милиціи Офицеровъ, назначать и сихъ по полкамъ и доносить о нихъ также съ документами о прежней службѣ Военному Министру, для доклада Государю Императору, и утвержденія ихъ въ службѣ Высочайшимъ приказом. 10. Назначаемыхъ отъ Кавалерійскихъ полковъ Офицеровъ, Вахмистровъ и трубачей размѣстить по полкамъ, и кто изъ нихъ въ который полкъ назначенъ будетъ, донести о первыхъ Военному Министру, а о послѣднихъ Инспекторскому Департаменту. 11. Подобное же донесеніе Военному Министру сдѣлать, и о назначеніи въ полки Командировъ. 12. Каждому полку о времени совершеннаго сформированія дать отъ себя свидѣтельство, по коему и начнется довольствованіе его отъ Казны жалованіемъ и провіантомъ; до того ж принимаемые въ войско казаки имѣютъ содержать себя деньгами или способами, коими обязаны снабдить ихъ отдатчики, но Офицеры и унтеръ-офицеры получаютъ отъ казны все имъ положенное съ самаго времени опредѣленія в полки. 13. О выдачѣ таковаго свидѣтельства донести въ то же время Военному Министру, съ представленіемъ рапорта о состояніи полка. 14. Главную квартиру войска избрать, гдѣ удобнѣе и средоточнѣе, и тамъ утвердить оную единожды навсегда. 15. Ежели за укомплектованіемъ всѣхъ полков найдутся еще изъ шляхетства, или изъ другаго свободнаго состоянія желающіе служить в войскѣ, то и сихъ принимать в оное, и составя изъ нихъ особую запасную команду, или, смотря по числу людей, полкъ имѣть въ готовности на укомплектованіе протчихъ полков. Но пріемъ оныхъ можетъ быть производимъ на другом уже основаніи, и именно: a) квитанціи за нихъ, какъ за вольноопредѣляющихъ, не дадутся; b) опредѣляющіеся изъ шляхетства получатъ званіе унтер-офицерское не при самомъ вступленіи в войско, но по назначеніи в дѣйствующіе полки и по личному притомъ каждого достоинству, сохраняя однако права Дворянскія; c) всякъ опредѣляющійся долженъ быть въ полномъ обмундированіи и въ оружіи, и съ ло-

шадью на свой счетъ. Впрочемъ довольствованіе ихъ жалованіемъ и провіантомъ отъ Казны начнется со времени вступленія въ войско, и съ сего же времени будутъ они считаться въ службѣ, и слѣдовательно пользоваться правами по оной. Офицеры, кои къ нимъ опредѣлены будутъ, сохраняютъ все предоставленное Офицерамъ въ дѣйствующих полкахъ. 16. О поступающихъ въ запасную команду или полкъ доносить также Инспекторскому Департаменту и Военному Министру, какъ и о прочих. 17. Запасная команда или полкъ распустится вмѣстѣ и на одинаковомъ основаніи съ дѣйствующими полками.

Форма.

Квитанція. 1812 года Іюня... дня. Представленный Кіевской Губерніи № уѣзда № селенія, отъ помѣщика № или отъ общества казенныхъ поселянъ для опредѣленія въ Украинское Казачье войско, поданый имъ поселянинъ (имя, отчество и прозваніе) какъ совершенно способный къ казачьей службѣ, в № полкъ сего войска принятъ въ полномъ обмундированіи, съ годною къ верховой ѣздѣ лошадью и съ исправною конною збруею; въ чемъ и дана сія квитанція для замѣна ею, согласно съ Высочайшимъ Его Императорского Величества о Украинскомъ войскѣ постановленіемъ, двух рекрутъ при будущемъ наборѣ."

Форма.

Именный списокъ казакамъ, поступившимъ войска Украинскаго в № полкъ.

№	Имя, отчество и прозваніе	Сколько от роду лѣтъ	Аршины	Вершки	Примѣты	Изъ какого состоянія, какой губерніи, уѣзда и селен.	Имя жены и дѣтей, съ показаніемъ возраста послѣднихъ, буде имѣютъ.	Когда, кому и кѣмъ дана в пріемѣ квитанція.

Додатокъ ч. 2.

„Письмо кіевськаго военнаго губернатора ген. отъ-инф. М. А. Милорадовича, черниговскому предводителю дворянства, дѣйств. ст. сов. Н. М. Стороженкѣ 1812 г. 30 Іюня. Копія.

Милостивий Государь мой Николай Михайловичъ!

Государю императору благоугодно изъ обывателей бывшей польской Украйны, заключающейся нынѣ въ 12 уѣздахъ Кіевской Губерніи, да 4 Каменецъ-Подольской, образовать Украинское Казачье войско въ четырехъ полкахъ. Для опредѣленія же въ сіи полки приглашаются офицеры и унтеръ офицеры изъ находя-

щихся въ отставкѣ военно-служащихъ и служащихъ въ милиціи чиновниковъ, съ пожалованіемъ сихъ послѣднихъ первыми офицерскими чинами,буде они ихъ не имѣли. По миновании въ украинскихъ полкахъ надобности, всѣ они распускаются въ домы свои; но уже навсегда останутся принадлежащими Украинскому войску и по первому востребованію обязаны опять явиться на службу и составить свои полки. Офицеры пользуются содержаніемъ и всѣми по службѣ правами, уланскимъ офицерамъ присвоенными; мундиры имѣютъ установленной формы по полкамъ; они считаются въ службѣ даже и въ то время, когда полки распустятся, ибо тогда будетъ ихъ обязанностью имѣть полное свѣдѣніе о состояніи и занятіяхъ подчиненыхъ имъ казаковъ.

Приступивъ къ образованію сего войска, я обращаюсь къ вашему превосходительству со всепокорнѣйшею прозьбою подкрѣпить и вашими приглашеніями ко вступленію въ формируемые казачьи полки изъ извѣстныхъ вамъ отставныхъ и въ милиціи служившихъ офицеровъ, для скорѣйшаго совершенія сего полезнаго и государю императору весьма угоднаго дѣла, приказавъ желающимъ вступить в оные явиться ко мнѣ въ Кіевъ. Съ совершеннымъ почтеніемъ и преданностью честь имѣю быть вашего превосходительства м. г. моего покорнѣйшій слуга Милорадовичъ. № 967 Кіевъ, 30 Іюня 1812 г. Его Превосходительству Н. М. Стороженку".

Дж. — „Русская Старина" 1894 г. Апрѣль, Томъ 81-й, стор. 237. „Изъ записной книжки „Русской Старины".—

ДЖЕРЕЛА:

I. Ген. М. Богданович. Исторія Отечественной войны 1812 года. С.П.Б. 1859. Том II, стор. 81-99.

II. Ген. М. Богданович. Исторія войны 1813 года. С. П. Б. 1863. (три томи).

III. Историческое описаніе одежды и вооруженія Россійских войск. Изданіе Военнаго министерства. СПБ. Томи X—XVIII, р.р. 1858—60. (Головно книга пояснень до томів XIV—XVIII).

IV. Carl von Plotho. Der Krieg in Deütschland und Frankreich in den Jahren 1813 und 1814. Berlin 1817.

V. Полное Собраніе Законов Россійской Имперіи. Том XXXII (1812—1815 р.р.) СПБ. 1830.

VI. N.N. (Н. Стороженко). Четыре письма Д. Пр. Трощинскагок кн. Я. И. Лобанову-Ростовскому. Кіевская Старина. 1886. Декабрь, стор. 709. Київ.

VII. Н. Стороженко. Малороссійское ополченіе

1812 года. Чтенія в Историческом Обществѣ Нестора Лѣтописца. 1891, Київ, книга 5, стор. 103.

VIII. Н. С. (Стороженко). К исторіи малороссійских казаков в концѣ XVIII и в началѣ XIX вѣка. Кіевск. Старина. 1897, кн. IV—VI, стор. 460—483.
На цю статтю рецензія М. Грушевського в: „Записки наук. Т-ва Ім. Шевченка". Львів. 1898 р. Томи XXIII—XXIV, бібліогр., стор. 15—16.

IX. N. N. Два неизвѣстныя письма И. П. Котляревскаго. Кіев. Стар. 1900. Сентябрь. Документы, стор. 93—95.

X. В. П. Симоновскій. Участіе Малороссійских козаков в Отечественной войнѣ 1812 г. (Посвящается землякам козакам городнянскаго и роменскаго уѣздов). Полтавскіе Губернскіе Вѣдомости. 1900 г. №№ 140, 144, 153, 158. (Джерело не використане нами).

XI. И. Ф. Павловскій. К исторіи полтавскаго ополченія 1812 года. Кіевск. Стар. 1904 г. Март, документы, стор. 110—111.

XII. П. Китицын. Полтавское дворянское ополченіе 1812—14 гг. Кіев. Стар. 1904 г. Іюль — Август, документы, стор. 10—14.

XIII. И. Ф. Павловскій. Участіе И. П. Котляревскаго в формированіи малороссійских казачих полков 1812 г. Кіевск. Стар. 1905, Іюль, стор. 309—20.
На цю статтю рецензія І. Джиджори в „Записк. Н. Т-ва Шевченка", том LXVI, бібліоґ., стор. 33—34.

XIV. И. Ф. Павловскій. Малороссійское козачье ополченіе в 1812 году по архивным данным. Кіев. Стар. 1906 г. Сентябрь, стор. 1—20; Октябрь, стор. 137—154.
На цю статтю рецензія В. Г. в „Зап. Н. Т-ва Шевченка". Том LXXX, бібл., стор. 153—55.

XV. В. Р. Апухтин. Народная военная сила. (Дворянскія ополченія в Отечеств. войну). Москва 1912 г. Розділ: „Малороссійское ополч. 1812 г.", також додатки.

XVI. Павло Клепацький. Дворянське земське ополчення (козаки) 1812 р. на Полтавщині.—„За сто літ"—збірник істор. секції укр. академії наук під ред. М. Грушевського. Харків—Київ, 1930, книга 5, стор. 6—21.

XVII. М. Свідзінський. До історії козаччини 1812 р. Науковий Збірник Харьк. наук. дослідчої катедри № 5, стор. 10. (Джерело не використане нами).

XVIII. Проф. М. Слабченко. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX в. Том I, розд. 9. (Джерело не використане).

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ „УКРАЇНСЬКОЇ УЛАНСЬКОЇ ДИВІЗІЇ“ — (переглянуті, але не використані):

XIX. А. Я. Стороженко. Из записок сенатора А. Я. Стороженка (военное поселеніе кавалеріи в херсонской и екатеринославской губерніях). Кіев. Стар. 1884 г. Ноябрь, стор. 447—477.

XX. А. С. Пишчевич. „Бугскіе козаки и украинкіе уланы“. Кіев. Стар. 1886 г. Февраль, стор. 387—394.

XXI. Воспоминанія очевидца. Военныя поселенія при графѣ Виттѣ. Древняя и Новая Россія. 1880 г.

XXII. Е. Ѳ. фон Брадке. Автобіографическія записки сенатора. Рус. Архів. 1875, кн. І.

XXIII. Письмо малоросійскаго воен. губ. князя Н. Г. Репнина к графу В. П. Кочубею. Чтенія в Имп. Общ. Исторіи Древней Россіи. 1864, кн. 2.

ТАКОЖ:

XXIV. Горновскій. К исторіи Харьковскаго земскаго Ополченія 1812 г. (По фамильным документам Хорватов). Рус. Старина, 1905, кн. 3.

XXV. О. Багалій-Татаринова. Нариси з історії військових поселень на Україні. „Наукові зап. наук. дослідчої катедри іст. укр. культури“. Харків, 1927, № 6.

XXVI. Из воспоминаній Михайловскаго-Данилевскаго (про Укр. ул. див.). Русская Старина, 1897, Іюль, стор. 83.

XXVII. Див. також спис джерел до „Военныя поселенія“. — Большая сов. энциклопедія”, том XII. И. Витвер, стор. 327 330.

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА:

XXVIII. М. А. Максимович—„Собраніе сочиненій“. Київ. 1876, том І, стор. 825 —оповідає про формування козацьких українських полків, але плутає маніфести від—„6 та 25 Іюля“.—Подає відомості про 4-й Полтавський к.-к. полк, про ком. Капцевича, який довів полк до Білоруси і там здав у половині листопаду полк. М. Л. Муравьйову, про смерть останнього в Звягелю (Новоград — Волинський), та про перебрання команди полком у 1814 році ротмістром Гайворонським, коли полк прибув і розташувався в м. Переяслові, де перебував до 1816 року.

Подає також відомості про формування коз. полків у 1831 році, про число їх (вісім), та їхню уніформу (стор. 826), також період існування. Важні вказівки, бо їх маємо дуже мало.

XXIX. „Журнал или записки войны, открытой французами в Россіи 1812 г. Іюня 12-го дня, а прекращеной росіянами в Парижі 1814 г., писанныя на маршах и бивaках Украинской казачьей дивизіи полковником Похвисневим". „Воен. Энциклопедія".—СПБ. 1913 р. Вид. Ситина, том XI, стор. 78. (див. „Таб." ч. 21, ст. 29).

XXX. И. Ф. Павловскій. „Малороссійское козачье ополченіе в Крымскую войну". Изданіе полтавской ученой архивной комиссіи. Полтава. Труды VIII, выпуск 7-ой.
(Див. „Указатель Кіевской Старины и Украины 1882 — 1906 гг., остання сторінка).

Ця студія І. Ф. Павловського, відомого дослідника Полтавщини, є единим джерелом до історії укр. формацій 1856 року.

За подання дальших джерел приношу заздалегідь подяку. Справочні джерела наведені мною в тексті.

РОЗДІЛ III.

50-а річниця Ґенерала В. Сальського.

28 липня ц. р. Військовому Міністрові Ґенерального Штабу Ґенерал-Хорунжому Володимирові Сальському сповнилося 50 літ.

Більш третини свого життя, з перших днів відродження України, перебуває Ґен. Сальський в лавах борців за визволення Батьківщини, займаючи чільні місця в Армії УНР., до Командуючого Армією та Міністра Військових Справ включно.

50-а річниця життя Ґенерала В. Сальського майже збігається з 16-ою річницею зайняття Києва в 1919 р., коли Ґенерал В. Сальський на чолі Запорожської ґрупи ввійшов у звільнений від большовиків Київ.

Отже, разом з побажанням Високошановному Ювілятові на многі літа сил, здоровля та успіхів у тяжкій відповідальній праці на користь Батьківщині, щиро бажаємо, щоб якнайскоріше прийшов знову той час, коли громадяне вільного Києва привітають ще раз, але вже назавжди, своє войсько, що буде входити до столиці вільної України під командуванням Ґенерала В. Сальського.

Редакція.

Лист до Редакції.

Позбавлений можливости безпосередньо відповісти і подякувати всім, хто привітав мене в день мого 50-ліття, прошу Вас, Високоповажаний Пане Редакторе, дозволити мені на сторінках Вашого Хвального часопису сердечно подякувати всім нашим Військовим і Громадським орґанізаціям та всім Воякам, Громадянкам і Громадянам за пам'ять про мене і надіслані ласкаві побажання.

З правдивою до Вас повагою

В. Сальський,

Ґенерального Штабу Ґенерал-Хорунжий.

* * *

Наше громадянство з Української Станиці та її околиць знову мало нагоду зійтися у тіснішу громаду, — цим разом воно зійшлося вшанувати чолового громадянина ґенер. штабу ґенерал-хорунжого і Військового Міністра Володимира Сальського в день його 50-літнього ювілею. Урочистість розпочалася молебнем у Св. Покровській церкві, що була виповнена богомольцями; гармонійно співав Український Національний хор. Увечері в залі станичного театру розпочалися сходини—академія на честь ювілята, яку відкрив короткою, але змістовною промовою Голова Правління Станиці ґенер.-хорунжий І. Омел'янович-Павленко. Український Нац. хор відспівав гімн: „Ще не вмерла Україна". Далі присутні уважно вислухали промову Заступника Голови Управи Т-ва вояків підп. М. Середи, що торкнувся в ній передовсім наших політичних здобутків у широкому світі. Це була синтеза мозольної, так би мовити, чорної праці на різних відтинках нашого еміґраційного життя працьовників-будівничих, в даному випадку шановного ювілята, у світлі фактів довершеного.

Український Національний хор ніби продовжив вислід промови прекрасним Лисенковим: „Як сонце в небі сяє", гукаючи славу Ігореві—князю, за ним йде бадьоре, рвучке: „Не плакати нам" Кишакевича. В перерві меж концертовими точками двох станичних хорів підполк. М. Середа виголошує славу ювілятові. Зібрані підхоплюють: „Слава." Хор ім. Леонтовича при Т-ві Вояків Армії У.Н.Р. виконує вунісон настрою авдиторії „Слава Україні". Наступними точками хору ім. М. Леонтовича були: „Не здавить ворог нас" Ярославенка та його ж „За Україну".

Академію закриває ґен. І. Омел'янович-Павленко під звуки: „Слава українському воєцтву". Хор ім. М. Леонтовича відспівав: „Ще не вмерла Україна" і громадянство почало розходитись,—воно було цілком задоволено проґрамою академії, нагороджуючи рясними оплесками обидва хори. Урочистість створила в присутніх бадьорий настрій, що довго ще відчувався на станичних алеях того літнього вечіру. Упорядчики академії: Правління Станиці, Т-во Вояків Армії У.Н.Р.

та Спілка Укр. Воєнних Інвалідів мали повну сатисфакцію в широкім відвіданні громадянством академії. Шановному ювілятові були вислані адреси і пугар від українського вояцтва Українскої Станиці та її околиць.

„Присутній".

ІВАН ВИСЛОЦЬКИЙ.

Майбутня державна екзекутива в Україні*)

II. Таємна військова розвідка.

2. Розвідчі старшини. Провадження розвідки, хоч би й в нижчих штабах, не є легким. Потрібен хист, щоб знайти відповідну для цього людину, чимало потрібно зручности, щоб переконати її та заохотити до небезпечної праці, а потім — щоб не скомпрометувати її; вкінці ж — потрібна велика тактовність та знання людей, щоб справу вміло й належно провадити. Бо для цього замало одних грошей; необхідно знання діла, досвід, почуття обов'язку та поважности своєї праці й пильність у виконанні її.

Тому ясна річ, що розвідку може провадити не кожний старшина. Потрібна людина, що пізнає людей майже з першої зустрічі, що здібна читати в душі людини, а свої думки й почування якнайглибше заховувати. Необхідне вміння здобувати легко собі довір'я своїх і сторонніх людей, вміння тримати в послуху підлеглих як добрим словом і приязнею, так у потрібну хвилю й суровістю. Отже, коли робити вибір із старшин резерви, то до цієї праці найбільш будуть надаватися судді, лікарі, артисти.

Розвідчий старшина мусить знати своїх розвідчиків не тільки з прізвища, але моральні якості їх та здібність до виконання тих або інших завдань. Таке знання, зрозуміло, потребує певного часу, а тому розв. старшин бажано залишати можливо довший час на їх становищах, тим більш, що й розвідчики прив'язуються до свого розв. старшини, ліпше його розуміють, а тому й ліпше працюють. Совісний, корисний розвідчик не любить зміняти свого начальника. Він любить, щоб його працю належно оцінювали та щоб до його похибок, що не викликані злою волею, не ставилися суворо. Розвідчик не любить зноситися із своїм нач-ком через сторонніх осіб; також не любить, щоб більшість людей знала, що він розвідчик. Тому на чолі розвідчих підвідділів і станиць повинні залишатися, по можливості, ті старшини, що на свої становища були призначені на початку війни, бо з довшим перебуванням на одній посаді вироблюється в них знання обставин, справи й свого апарату, чим підноситься корисність їхньої праці.

При орґанізуванню або побільшуванню розвідчого апарату на

*) Див. „Табор" ч. 25.

війні необхідно дотриматися тих же головних завдань, що й в часі покою: 1), вербування розвідчиків і 2), вміле керування їх працею. Але до цього треба додати ще одну конечну для виконання вимогу — випробувати розвідчика наперед остаточного прийняття. Тому, коли зосібна розвідчика приймається не з шерегів війська, а з цивільного стану, йому даються, для випробування, дрібні завдання й докладно перевірюються доставлені ним відомості. Взагалі ж при вербуванню розвідчиків краще бути занадто обережним, чим замало, маючи на увазі, що розвідчики спочатку працюють дуже старанно, щоб здобути довір'я, після чого енерґійність їх праці часто маліє. Щоб пізнати добре розвідчика, треба наперед розважити причини, що спонукали його до розвідчої служби.

Як правило, розвідчикові ніколи не можна вірити вповні, але не слід йому цього виявляти, удаючи навпаки повне довір'я й відвертість. У випадку виявленої обмани, належить ділати рішуче й суворо. Треба дуже лічитися з амбітністю розвідчика й не виявляти до нього погорди. Дуже тяжко знайти совісного розвідчика й такого належить особливо цінити, але не виявляти йому цього.

Про вкриття в таємниці прізвищ своїх розвідчиків не треба вже й казати. Розвідчиків належить приймати кожного поодинці, в чотири очі, в окремій кімнаті. Не слід притримувати розвідчиків при польових сторожах, де їм приглядаються не тільки свої, але дуже часто й сторонні люди. Тим більш не слід їх переслуховати при різного роду командах, прилюдно.

Коли при підвідділі або розвідчій станиці мається більша кількість розвідчиків, то керувати ними належить так, щоб вони не зустрічалися й не знайомилися меж собою. В противному бо разі тяжко провірювати відомості, що достарчають вони. Дуже можливе, що вкінці розвідчики таки зазнайомляться та заприязняться один з одним і, щоб протиділати цьому небажаному з'явищу, належить старатися всіма засобами та за всяку ціну викликати меж ними сварку та особисту ворожнечу. Тоді внаслідок суперництва кожний розвідчик старатиметься показати себе здібнішим від інших; обопільна ворожнеча спричинить взаємне слідкування й доноси, що буде матеріялом для перевірки праці розвідчиків.

Варто розважити окреслення одного з видатніших французьких керівників розвідки, який казав: „Рід і спосіб поступовання дуже впливає на діяльність розвідчиків. Доброта й вибачливість конечно потрібні, але поступовання мусить бути енерґійне. Суворість недоцільна й безкорисна, а погрози зовсім неприпустимі. Розвідчик бо не дуже боїться свого розвідчого старшини й коли поповнить яку похибку чи проступок, за які сподівається сильного покарання, перейде з-за страху на службу до ворога. Він зрадить наші таємниці, ми ж згубимо розвідчика, що приніс би ще багато користи".

Отже ясне, що всяке штучне заховування не тільки не потрібне, але навіть шкідливе, головне з розвідчиками, що працюють з почуття патріотизму та ненависти до ворога. Тому в розмовах з розвідчиками належить бути дуже обережними, щоб не уразити їх

фахової амбіції. Щоб розвідчика до себе прив'язати, не належить жалувати гроша, навіть за маловажні донесення. Ще Фридрих Вел. казав: „Людина, що ризикує кожної хвилини бути зловлена і повішена, вповні заслуговує на відповідне винагорождення". Отже не треба бути скупим при виплачуванню нагороди, бо невідомо, чи не заплатив би ворог подвійної суми за ті відомості, що приніс нам розвідчик. Сталого розміру грошевої нагороди не можна визначати наперед, хоч часом, дуже рідко, буває й умова щодо винагороди; звичайно ж розмір винагородження визначається стосовно до важности донесення та ступеня небезпеки, на яку був наражений розвідчик. Згідно ж з висловом Наполєона „за перекуплення старшини штабу ворожої армії й одного мільйона не буде багато".

Винагородженпя в жадному випадку не повинно бути однаковим і виплачуватися реґулярно за певні терміни. Навіть коли розвідчик дістає сталу платню що-місяця, яка визначається тільки вправним, постійним розвідчикам, належить крім цієї платні виплачувати час від часу окреме грошеве винагородження, чим побуджуєтьтя енерґію розвідчика, що буде старатися для отримання ще більшої винагороди. Ті розвідчики, що з почуття ненависти до ворога зголосилися до розвідчої служби, не рефлектують звичайно на грошеву нагороду, а дістають тільки зворот коштів подорожі та утримання.

В) Інструкція розвідчикові. При укладенні її треба керуватися наступними трьома правилами:

1) Належить розважити задачу із здібністю розвідчика. Не всі бо розвідчики однаково сміливі, зручні та вправні й тому задача ніколи не дається першому з ряду, а вибирається найвідповіднішого. Розвідчик ніколи не виконає завдання, що перевищує його здібності, а коли таку задачу дістане, то відомостей або не принесе, або доставить фальшиві й неясні відомості, з яких не буде жадної користи. Тому розвідчий старшина мусить знати, яку задачу може він дати тому або іншому розвідчику. Деякі задачі вимагають спеціяльних технічних знань. Прикладом—для розпізнання залізничної лінії надається залізничник, для розвідки річки посилати перевізника або рибалку.

2) Розвідчикові належить докладно означити задачу. Не слід одного р-ка обтяжувати однією задачею, а ліпше призначити для того двох або трьох людей. Не належить давати р-кові крім головного завдання ще й побічні, бо вони легко можуть на себе стягнути всю його увагу. Найліпше ж більш складну задачу поділити між кількома р-ками, при чому кожний з них дістане докладне означену частину даної задачі. При цьому слід пам'ятати, що розвідчик зобов'язаний докладати про все, що він зауважив, хоч би то й не входило в межі даного йому завдання.

3) Ніколи не належить р-ка втаємничувати в свої плани, бо, зловлений ворогом, він дуже легко може ті таємниці зрадити. З тієї ж причини не слід давати інструкцій та наказів на письмі, що робиться тільки тоді, коли хочемо ворога ввести в помилку, від-

повідно до якої цілі й укладається наказ. Коли підозріваємо р-ка в двостороній праці, то під час давання йому завдання подаємо, меж іншим, фальшиві інформації о силі і планах свого війська, ніби мимохіть проказуючи це але так, щоб він зрозумів, що сказано зовсім не хотячи. Також можна дати два різні завдання, щоб р-к не знав, яке з них дійсно для нас важне.

Двосторонніх розвідчиків використовують для фальшивого інформування ворога. Це дуже делікатна справа, вимагає дуже великої вправности та обережности й коли розв. старшина не має ще доброго досвіду, то ліпше користання такими р-ками уникати.

Коли р-к отримав вже задачу, то належить проконтролювати, чи не має він зносин і з ким власне. Коли р-к не має звичаю зараз же вирушати для виконання завдання, то його належить випроваджувати за лінію сторожової охорони. Для цього, як також і для спроваджження до штабу р-ків, що повертаються з ворожого району, належить мати випробованих підстаршин (найліпше з жандармів або детективів), що полагоджують формальності при перепуску р-ків через лінію фронта.

Непевних р-ків не належить тримати серед своїх військ, а відправляти з новим завданням або тримати десь далі від частин і штабу, спроваджуючи в разі потреби до штабу. При штабі можна тримати тільки певних випробованих р-ків і то не разом, а поодинці.

Дуже важне завдання здобути добрих розвідчиків, але не менш важніше—виловлювати чужих р-ків. Для того належить контролювати старанне та совісне виконання частинами всіх приписів польової служби, щоб ніхто непокликаний не переходив заборонених смуг. Але того ще замало, бо все ж при частинах знаходяться сторонні люди: фурмани, діставці різного роду, персонал червоного хреста т. і., серед яких дуже легко вкритися ворожим р-кам. З тої причини належить з недовір'ям ставитися до сторонніх осіб, що або перебувають постійно або часово при частинах. Також потрібен суровий догляд, чи немає зрадників у своїх частинах, зосібна—в штабах. Не треба забувати, що жінки дуже часто бувають на службі розвідки, що користається теж і повіями.

Отже ніяке вбрання чи становище не може звільняти від підозріння. Належить остерігати старшин і вояцтво від розмов із сторонніми людьми на військові теми, як також і меж собою в присутності сторонніх.

Ворожого р-ка може зрадити відбірна чемність та ввічливість, стисле дотримування всіх поліційних приписів, всестороння зручність, універсальність, нагле зникнення, обсервування всіх і всього. Така людина присутня всюди, де тільки згромаджуються люди, цікавиться всім, зручно дає відповіді на запитання і має можливість ствердити все ним сказане. Вона надзвичай щира, безкорисна в торговлі, охоче купує жовнірам напої та їжу, крутиться меж старшинами та козацтвом по сусідству штабів, пускає в тривожні хвилини провокаційні чутки т. і. Часом у затриманій людині можна розпі-

знати вор. р-ка по знайденій при ньому більшій сумі грошей, убранню не по становищу т. і.

При найменшім підозрінню належить пильно слідкувати за підозрілими особами й по потвердженню підозріння або зібранню доказів негайно їх арештувати. При допиті задається низка перехресних запитань, обіцюється прийняти до себе на службу, коли арештований признається й зрадить ворогові. Часом приловлених ворожих р-ків, коли маються навіть докази їх вини, відпускається ніби з-за браку цих доказів з метою фальшивого інформування ворога. Від засудженого на смерть р-ка належить витягнути всі дані щодо орґанізації вор. розвідки та прізвища вор. р-ків і розв. старшин. Викриття вор. р-ків належить перш усього до обов'язків жандармерії, далі — до обов'язку власних р-ків.

Г) Донесення й звіти. Дуже важною задачею є перенощення звітів та їх переховування, щоб звіт не був знайдений під час можливого затримання ворогом. Кожна війна дає нам приклади зворотливости та винаходу різних засобів переховування розвідчих звітів під час мандрування їх по призначенню. Переносилися звіти, що писані умовними знаками на тонкому папері або полотні, уживаючи чорнила або оливця, що уявняються при діланні на них різними плинами або квасами. Переношені звіти ховалося (зашивалося) в одязі, волоссю голови, підп'ятах, підошвах. Часом розвідчикові давалося кіш з білизною або якімось крамом, різні сорти якого мали означати частини, що маються на фронті. Такі гандляри, зосібна коли крам був тютюн або папіроси чи горілка, мали можливість легше переходити через лінію фронту, бо крам той завжди знаходив збут і навіть несвідомі жовніри допомогали таким гандлярам укриватися. Але цілком зрозуміло, що розум людський мусить кожного разу звертатися до нових способів, бо способи, що вже стали звісні, можуть завести при повторному їх використанні.

Дуже добрим засобом контролю р-ків є леґітимація з фотоґрафією та відтиском пальця. На леґітимації відмічається дата (день і година) переходу р-ком лінії сторожевої охорони і вона залишається у розвід. старшини полку разом з іншими папірами, що легко можуть зрадити р-ка. Донесення на письмі р-чик мусить нумерувати, писати їх поміж рядками звичайного листа або книжки чорнилом або оливцем, що уявняються тільки при певнім хемічнім діланні. Підписується звідомлення умовним знаком або псевдонімом, в жаднім разі не власним прізвищем.

Для відвернення підозріння від р-ка йому належить давати всі звичайні документи — пашпорт, посвідки та листування, що не може викликати сумніву в разі затримання.

Характер письма, формат коперт та паперу належить якнайчастіш зміняти, зосібна для листів, що йдуть до однієї місцевости. Рекомендованими листами та poste-restante не належить користатися, щоб не мати стичности з персоналом пошти. Пересилаються листи на адресу третіх осіб, ліпше жінок. Спосіб та місце наліплювання поштового значку можуть бути добрим засобом для поро-

зуміння. Службові листи, що одержує роз-чик від розв. старшини, мусить зараз по прочитанні знищити. При зношеннях телеґрафом належить уживати шіфру, як також й при писанню донесень, що йдуть через третіх осіб. Роз. старшини мусять мати окремі шіфри для кожного р-ка.

Для зношень меж розв. старшинами та його р-ками можливі випадки користання, в спеціяльних умовинах, і оптичними сиґналами, на кожний раз спеціяльно визначеними.

Зо всіх отриманих відомостей, старанно перевірених, укладається щоденний розв. звіт частини для її начальника. Звіти належить добре переховувати, яко джерело до історії війни.

Д. Розвідка під час спокою орґанічно зв'язана з розвідкою воєнного часу, яка з неї випливає. Орґанізація р-ки часу спокою мусить бути постійною, сильною та готовою для енерґійної праці в разі потреби. Велика кількість та різноманітність відомостей, що р-ка мусить збирати, простір терену, що має охопити розвідча праця, найрізніші перешкоди, конечність постійного перевірювання отриманих відомостей та відсвіжування й доповнення їх, — все це вимагає скомплікованого апарату й великої кількости розвідчиків.

Цінні для військової справи відомості вступають у час спокою з двох джерел:

1) Через м-во закорд. справ від власних урядів, що мають осідок закордоном — посольств, консулятів, місій т. і.

2) Через військове м-во від військ. аташе та інших осіб.

Перше джерело подає відомості тільки випадково, т. т. не вистарчаюче, й тому, природно, весь тягар збирання відомостей о ворожій армії припадає на військ. м-во, що й мусить спеціяльний апарат для розвідчих цілей мати.

На чолі військ р-ки стоїть центр. бюро, що керує діяльністю підрядних орґанів і контролює їх працю та опрацьовує доставлені ними відомості.

Центр. бюро складається з кількох секцій, меж якими розподілені сусідні держави, згідно із спеціяльними завданнями. Кожна секція має до своєї розпорядимости кількох старшин, що контролюють підрядні орґани, а в окремо важних випадках виконують спеціяльні завдання.

Аґенти й розвідчики секцій центр. бюра, що військово вишколені і належать до вищої й середньої верств суспільства, з яких і вербуються, мусять бути відряджені до всіх більших залог кріпостей та укріплених районів сусідніх держав. Вони мусять там за всяку ціну втиснутися до військових кол, головне вищих, щоб збирати якнайдокладніші та найважніші відомості, які через третіх осіб пересилають до центр. бюра. Це розвідчики 1-ої катеґорії.

До роз-ків 2-ої катеґорії належать особи, що працюють в розвідчих округах, на які поділено сусідню державу, й кількість яких залежить від простору тої держави. На чолі розвідчої округи стоїть старшина, який послуговується двома родами р-ків. Одна ґрупа

розвідчиків працює в цілій окрузі, дістаючи спеціяльні, стисло окреслені задачі, наприклад, розвідати укріплення, дістати його план, викрасти або сфотоґрафувати план мобілізації т. і. В цю ґрупу (це й є роз-чики 2-ої катеґорії) входять р-ки різних націй і різних шарів суспільства; вони здають звіти особисто нач-кові розв. округи.

До 3-ої катеґорії належать місцеві розвідчики — резиденти, що перебувають постійно в одній місцевості, та р-чики мандрівні, що згідно з потребою часто зміняють місце свого побуту. Р-чики 3-ої кат. вербуються з місцевого населення, оскільки знайдуться люди, що за гроші готові зрадити свій нарід. Цих роз-ків вербується також і з еміґрантів своєї держави. Їх треба вишукувати серед т. зв. нижчої верстви, т. т. поміж селян, дрібних гандлярів (мандрівних), домової служби, кондукторів, фурманів т. і. Обов'зком цих р-ків є відповідати на певні, стисло зазначені питання. Крім того мандрівні р-ки зобов'язані якнайдокладніш зазнайомитися з околицями, через які переходять чи переїждають. Р-ки 3-ої кат. здають усні звіти в призначених для цього сталих місцях, для кожного окреме. Для відбирання звітів призначається старшину або старшого р-ка. Керовники прикордонних розв. округ мусять звертати особливу увагу на діяльність р-ків 3-ої кат., щоб якнайбільш використовувати їх працю, а для того мусять мати якнайбільшу кількість р-ків (як резидентів, так і мандрівних).

Керівник розв. округи, що керує діяльністю всіх підлеглих йому роз-ків, опрацьовує доставлені йому звіти і подає свой звіт, за поміччю власного шіфру, до центр. бюра (властиво відповідної секції бюра), якому безпосередньо підлягає.

Орґанізація розвідки в розвідчих округах не уявляє особливих труднощів для тих держав, що мають своїх горожан у сусідніх державах, які туди виеміґрували. Їх використовують (як робили німці на теренах Франції й Росії перед Великою війною), допомагаючи їм відбудовувати фабрики, заводи, великі господарства з тим, що будинки мають бути пристосовані для потреб війни (напр., бетонові підклади для тяжких ґармат), а до персоналу службовців та робітників мають бути введені численні розвідчики. В часі ж війни еміґранти використовуються для творення повстанчих загонів, що нищать мости, засоби зв'язку та технічні спорудження.

З моментом оголошення мобілізації побільшується діяльність всіх орґанів розвідки в значному ступневі. Всі роз-чики 1-ої кат. (за невеликими винятками) повертаються і поступають до розпорядимости розвід. референта штабу головної команди. Роз-ків 2 і 3-ої катеґорій розпреділюють меж штабами армій, ґруп або корпусів і дивізій; імовірно ж, при більшій кількості, їх приділюють і до розвід. старшин полків. Всім штабам ці розвідчики можуть принести безцінні послуги своїм знанням топоґрафії театру війни та зв'язками з місцевим населенням.

Такі головні риси орґанізації розвідки під час спокою. Коли з військовою розвідкою сполучена й розвідка політична, то орґанізація відповідно зміняється. Але треба відмітити, що таке сполу-

чення шкідливо впливає на роз-ку військову, що повинна бути цілком самостійна. Зрозуміло, що кожна держава орґанізує розвідку згідно із своїми потребами, обставинами, фінансовим станом та власним досвідом.

Озброєні сили европейських держав.

АНГЛІЯ: армія 106.700 людей, флота 1.095.400 тонн, повітрофлота 848 апаратів і 300 апаратів на авіоматках.

АВСТРІЯ: армія 30.000 людей.

БЕЛЬГІЯ: армія 67.850 людей, повітрофлота 195 апаратів.

БОЛГАРІЯ: армія 50.000 людей, повітрофлота 100 апаратів.

ГРЕЦІЯ: армія 53.043 людей, флота 52.998 тонн, повітрофлота 119 апаратів.

ЕСТОНІЯ: армія 10.900 людей, флота 900 тонн, повітрофлота 68 апаратів.

ІТАЛІЯ: армія 251.000 людей, флота 378.858 тонн, повітрофлота 1.507 апаратів.

ЛАТВІЯ: армія 23.000 людей, флота 1.570 тонн, повітрофлота 79 апаратів.

ЛІТВА: армія 19.500 людей, повітрофлота 7 ескадр.

ПОЛЬЩА: армія 266.000 людей, флота 7.840 тонн, повітрофлота 700 апаратів.

РУМУНІЯ: армія 141.390 людей, флота 8.745 тонн, повітрофлота 799 апаратів.

С.С.Р.Р.: армія 600.000 людей (і 340.000 на Далекому Сході), флота 194,915 тонн, повітрофлота 2.000 апаратів + 500 апаратів на Далекому Сході.

ТУРЕЧЧИНА: армія 194.000 людей, флота 52.970 тонн, повітрофлота 370 апаратів.

УГОРЩИНА: армія 65.000 людей, повітрофлота 100 апаратів.

ФРАНЦІЯ: армія 294.760 людей + 71.820 людей поза метрополією, флота 541.630 тонн, повітрофлота 2.167 апаратів + 62 апарати на авіоматках.

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА: армія 113.500 людей, повітрофлота 546 апаратів.

Всі дані взяти з воєнного підручника—офіціяльного видання Ліги Націй „Annuaire Militaire", X, рік 1934, стор. 1084, що охоплює всі статистичні дані щодо армій, флот і повітрофлот цілого світу, як вони подані урядами тих держав. Німеччину опущено, бо в підручнику подані лише встарілі дані, згідно з Версальським трактатом.

Лейтенант флоти
С. Шрамченко.

Воєнна хроніка.

АНҐЛІЯ. Роблені проби з самольотами, що мають невелику гармату в опанцерованій вежі, яка може швидко обертатися; це тип „повітрових панцерників". Також з успіхом випробовано апарат, що керує рухами самольота без пілота — винахід ще від 10-и літ; самольоти без пілота розвивали швидкість до 200 кл./год. і підіймалися до 3.000 мтр.—В липні відбулася парада повітр. флоти, в якій взяло участь 350 самол. з 3118 люд. залоги.—За останні два роки введена для відбиття повітрових атак (мається і на всіх воєн. судах) гармата, що за одну хвилину викидає 100 ґранат надзвичайної вибухової сили.—Для обстрілювання самольотів випробовано карабін (довж. $5^1/_2$ мтр., вага 92 клґр.), що б'є на 6500 мтр. — Роблені спроби утворення із штучних димів неіснуючих у дійсності міст, щоб вводити в помилку повітрову флоту ворога.

ГОЛЯНДІЯ. Самольот „D.21" розвиває швидкість 445 клм/год., дах 5.000 мтр.; має автоматичну 20 м.м. гармату.

ІТАЛІЯ. В осенніх маневрах ц. р. в півден. Тиролі взяло участь 500.000 війська. На маневрах разом з останніми здобичами техніки випробована протилітакова гармата, що дає 100 стр. на хвилину.— Знову чутки про „потужну й невідому зброю", що мають італійці й яку винайшов Марконі, що зголосився охотником до воєнної флоти.—Згідно з німецькими обрахунками, італійці можуть мобілізувати 7—8 міл. людей.

НІМЕЧЧИНА. Лінія укріплень вздовж кордону з Францією йде від Базилеї через Карлсрує й Екс-ля-Шапель і від бельґ. кордону до кордону з Голяндією. В укріпленнях маються вогнемети, склади отруйливих бомб і підземні анґари. Довжина лінії укріплень—950 клм.—Крім сітки підземних анґарів, збудована сітка підземних протилітакових баз, що мають засоби виводити з ладу ворожі самольоти з віддалення 2—3 міль.—Денний вироб фабрик Юнкерса—14 самольотів. — Є відомості, що в авіяц. школах Німеччини навчається 60.000 люд.

Сп. Д. П. Америки. Підземн. літн. порт у Нов. Йорку обраховано на 600 самольотів.—Самольот без пілота відбув літ на 700 міль і був у повітрі $9^1/_2$ год.—Загинув під час проби над морем самольот, що розвивав швидкість 601 клм/год.—Ухвалено підвищити на 40% кількість війська, на що виасиґновано 860 міл. дол.—На маневрах флоти у вересні взяло участь більш 400 самольотів.

С. С. С. Р. Залізобетонові вкриття пороблені вздовж західнього кордону України.—Будується 16 самольотів типу „М. Горький", кожний з яких, крім вантажу бомб, може забрати 60 жовнірів. Пильну увагу надається вправам із „спадохронами" і ніби вже вишколено для цієї праці 3 міл. молоді. На останніх маневрах були вдалі проби виладування на „спадохронах" 198 людей для знищення гол. кватири та залізн. об'єктів. Переводяться проби з танкетками на двох людей; танкетки ці мають теж спускатися на „спадохронах".

Зорґанізовано 40 нових шкіл для пілотів; має бути вишколено до 1937 р. 1 міл.(?) пілотів, 1/2 міл. стрільців і кидачів бомб та 1/2 міл. пілотів для самольотів без моторів.—5.000 сов. учених належать до орґанізації, що займається в 19 комісіях питаннями військової, хемічної й протилітакової оборони.—„Осоавіахім" налічує 13 міл. членів, має 113 літничих клюбів і 9 літничих шкіл для жінок. До 15 міл. людей переходить літничу передшколу.—Ще в березні урядово був стверджений жахливий стан залізниць, що не відповідають ані потребам господарчим держави, ані обороні її. В армії й флоті введені ранги (докладніш буде в наст. числі).

ФРАНЦІЯ. На маневрах у вересні взяло участь 4 моторизовані дивізії та більш 2.000 танків.—Інж. Дуніковському (полякові) ніби теж вдалося розв'язати задачу т. зв. „проміней смерти".—На 3-му конкурсі на кубок „Детш де ла Мерт" (див. „Табор" ч. 23) перемогу здобув відомий льотник Дельмот, що осягнув 443,965 клм./год. на самольоті Caudron-Renault, 330 Н. Р. і на дистанції 2000 клм.

ЯПОНІЯ. Намічено збудування 39 літничих ескадр.

Воєнно-морська хроніка.

АНҐЛІЯ. В 1935 році має бути вибудовано 26 бойових одиниць, серед яких знаходяться 6 крейсерів 7.000—9.000 тонн, 9 еск. міноносців 1.400 — 1.800 тонн і 3 підв. човни. В проєкті — будова великого дреднавта—лінійного корабля.

НІМЕЧЧИНА. Проґрама на 4 роки: 8 лінійних кораблів-дреднавтів по 35.000 тонн, 15 крейсерів 7—10.000 тонн, 50 еск. міноносців і 12 невеликих підв. човнів з великим районом плавання.

ПОЛЬЩА. В Анґлії в Cowes закладено 2 нові еск. міноносці більш 2.000 тонн кожний; готовість у 1937 році. Спущені на воду травлери „Чайка" в Модліні і „Рибітва" (190 т., 14 вузлів).

СП. ДЕРЖАВИ ПІВН. АМЕРИКИ. У 1935 р. знаходяться в будові 3 авіоматки (разом 54.000 тонн), 13 крейсерів по 10.000 тонн, 47 еск. міноносців (разом 74.000 тонн) і 15 підв. човнів (разом 19.000 тонн). Особовий склад флоти буде побільшений на 11.000 людей, що дасть всього 123.000 старшин і морців проти 92.000 Анґлії і 88.000 Японії.

С.С.Р.Р. Поступово крім Владівостоку розбудовується порт і в Петропавловську на Камчатці.

ФРАНЦІЯ. У 1935 році буде спущено на воду лін. корабель „Dunkerque" — 26.000 тонн (другий того-ж типу „Strasbourg" будується на стапелі), 6 крейсерів типу „Jean de la Vienne", еск. міноносець „Volta" (будується в таємниці, щодо його якостей), кілька еск. міноносців у 600 тонн і 35 вузлів для охорони побережжя і конвою і буде закладено в „Saint Nazaire" лін. корабель-дреднавт у 35.000 тонн, 30 вузлів, 8 - 406 мм. гармат. Другий—того ж

типу буде закладений у 1936 році. Еск. міноносець „Terrible“ на пробі дав 45 вузлів, чим поставив рекорд.

Лейтенант флоти
С. Шрамченко.

Редакція закликає всіх своїх читачів і прихильників складати пожертви на Український Дім для Музею Визвольної Боротьби України в Празі.

Музей ВБУ святкував у цьому році ювілей свого першого десятиліття. Повинністю всього українського громадянства є відгукнутися на цю видатну культурну подію своїми пожертвами на Український Дім для Музею. Кто скільки може, але хай всі дадуть Музеєві свій ювілейний дар і таким способом візьмуть участь у великому національному святі.

Цей 1935 р. є ювілейним роком десятиліття Музею Визвольної Боротьби України!

УВАГА!

МУЗЕЙ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ

збірає пожертви на

УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ У ПРАЗІ

Дайте й ви свою цеглину!

Пошліть скоріше Вашу пожертву!
Зробіть збірку у Вашім товаристві!

Не відкладайте! Жертвуйте всі

НА УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ У ПРАЗІ

Хто скільки може!

Гроші слати на адресу Директора Музею: **Prof. D. Antonovyć, Praha-Nusle. 245. Czechoslovakia.**

НЕ ЗАБУВАЙТЕ!

Імена всіх, і тих найменших жертводавців (хто подасть своє прізвище розбірно), Музей збереже Україні в своїх пам'ятних книгах; хто ж дасть відразу або частками 10 доларів, буде записаний в окремій пам'ятній книзі **Фундаторів Українського Дому**; а хто дасть 25 дол. буде записаний в золотій пам'ятній книзі **Добродіїв Музею Визвольної Боротьби України**; імена всіх жертводавців, хто дасть по 100 дол., буде вміщено на окремій почесній стіні Українського Дому; а імена всіх, хто дасть по 500 дол., буде виписано золотими літерами на окремій мармуровій таблиці при вході.

1000 цеглин коштує 10 дол., 100 цеглин коштує 1 долар.

Не спізніться з своєю пожертвою на Український Дім у Празі! Не будьте останнім: хто жертвує вчас — помагає вдвоє!

В Чехословаччині краще посилати на поштове конто Музею: 80940 Praha.

Пожертви можна складати й через Земельний Банк Гіпотечний у Львові на поштову складанку ПКО 500170 з допискою МУД (Музей, Український Дім).

В Румунії пожертви приймає Адміністрація часопису „Час“, Чернівці, ул. Петровича, ч. 4, та п. Д. Геродот — D. Herodot, Str. Delea Veche, 45. Bucuresti IV.

В Арґентині: Associacion ukrainiana „Prosvita“, Gurruchaga 2371, BUENOS AIRES.

В Злучен. Держ. Америки можна посилати через Об'єднання Українських Орґанізацій в Америці: „Obyednanye“, P. O. Box 122, Hudson Terminal, NEW YORK, N. Y.

В Канаді через П. І. Лазаровича: P. J. Lazarowich, P. O. Box 456, EDMONTON, Alberta.

В Китаю через О. Мельника: O. Melnyk, C. M. Customs, Shanghai. China.

До Хвальної Редакції Воєнно-Наукового журналу „Табор“ у Варшаві.

Ласкаво прошу про вміщення у Вашому Хвальному журналі справоздання по будові нагробного пам'ятника на могилі св. п. Підполковника А. Грабченка.

Додаток: копія справоздання.

19 липня 1935 р.
№ 428.

З правдивою повагою
В. Сальський,
Ґенерального Штабу
Ґенерал-Хорунжий.

Затверджую.
В. Сальський,
Ґен. Штабу Ґенерал.
8.VII.1935.

Копія.

СПРАВОЗДАННЯ

Прибутки			Видатки		
1.	Пані Ю. Грабченкова .	20.—	1.	Нагробний пам'ятник у фірмі Т. Муран (Варшава)	270.—
2.	Ґен. П. Шандрук . .	10.—	2.	Дрібні видатки, квіти, дозорці тощо . .	16.—
3.	Сотн. А. Барабанів . .	8.—			
4.	Підп. Б. Барвінський .	8.—			
5.	Сотн. В. Будзило . .	8.—			
6.	Сотн. А. Валійський .	8.—			
7.	„ Я. Войнаровський .	8.—			
8.	Полк. П. Дяченко . .	8.—			
9.	Сотн. М. Єфимов . .	8.—			
10.	Сот. В. Заріцький . .	8.—			
11.	Хор. Б. Кардасевич .	8.—			
12.	Ппл. О. Квітка . .	8.—			
13.	Хор. Ю. Крижанівський .	8.—			
14.	Ппл. А. Ляшенко . .	8.—			
15.	Сот. Л. Макаревич . .	8.—			
16.	Ппл. В. Малець . .	8.—			
17.	Ппл. Й. Мандзенко . .	8.—			
18.	Сот. І. Митрус . . .	8.—			
19.	Пор. С. Нагнибіда . .	8.—			
20.	Ппл. Ю. Орданівський .	8.—			
21.	Сот. М. Палієнко . .	8.—			
22.	Пор. С. Панченко . .	8.—			
23.	Сот. М. Пікульський .	8.—			
24.	Ппл. М. Рибачук . .	8.—			
25.	Пор. Я. Савченко . .	8.—			
26.	Сот. П. Самутин . .	8.—			
27.	Пор. А. Сакович . .	8.—			
28.	Сот. В. Сахно . . .	8.—			
29.	Пол. К. Смовський . .	8.—			
30.	Ппл. М. Стечишин . .	8 —			
31.	Пор. В. Татарський . .	8.—			
32.	Ппл. О. Хорольський .	8.—			
33.	Плк. В. Чабанівський .	8.—			
34.	Пор. П. Шпірук . .	8.—			
	Разом . .	286.—		Разом зл. . .	286.—

П. Шандрук, Ґенерал-Хорунжий, Голова Комісії. Підполк. Б. Варвінський і Сотник В. Сахно, Члени Комісії.

Бібліоґрафія.

О. Лотоцький. „Сторінки минулого". Праці Українського Наукового Інституту. Томи VI, XII і XXI. Частини 1, 2 і 3. Варшава. 1932, 1933 і 1934 р.р.

У передмові до першої книжки проф. О. Лотоцький каже: „Преса не відбивала фактів українського руху, та й своєї преси не було аж до початку XX століття. Тому кожний із старих українців, що брали участь в громадськім життю України до революції, особливо першої, уявляє з себе в певній мірі шматок історії нашого національного руху..."

І справді, „Спогади" містять у собі шматок історії, до того шматок цікавий, ревеляційний та повчаючий. Перша книжка — це спогади з дитячих літ, перебування в школах з Київською Духовною Академією включно, перші кроки на громадсько-національній ниві, нариси праць академічних та середнешкільних гуртків молоді Києва та Кам'янця, яскраві малюнки культурних та національних діячів минулого і початку XX століття, характеристику і перебіг праці українських революційних Т-в та Видавництва „Вік", де Автор сам був діяльним членом.

Друга книжка містить спогади з життя в Петербурзі, третя — спогади з часу скликання Першої Державної Думи до виїзду Автора на Буковину в якості ґуберніяльного комісара від Тимчасового Російського Уряду в 1917 році.

На безпросвітньо-чорному тлі російської реакції шановний мемуарист малює струмок національного руху, що випливає з нетрів приспаної національної свідомости, вихиляється поміж крутими берегами і потужніє на бігу, пориваючи за собою одиниці, громади, маси...

Сучасний український громадянин-читач нераз у душі дивувався повільному темпові нашого національного поступу, але, зваживши все на підставі обсервації та чинної участи самого автора в минулому життю, відчує пошану до піонерів того поступу.

Школа, „дом образом монастиря", де „аще і звѣрь нравом будет, тамо агнчую кротость восприімет на ся." Байдуже, що студент Духовної Академії — будучий єпископ, на іспиті з філософії на питання, яка то основна філософська наука, відповідає: „Основна філософська наука... філософія." Не шкодить, аби була „кротость". І оту потрібну „кротость" прищіплювали тогочасні школи та поліційний режім. Одначе невмируща душа народу шукає світла в темряві. Молодь інстинктовно горнеться до своїх рідних по духу громад і „кроткіе" завжди доходять до національного ідеалу. Не завжди все гаразд. Зламані душі, як от Арабажин і подібні. Цензура. Автор справедливо закидає Драгоманову, коли той насміхався, мовляв: „націоналісти ставлять собі за велику заслугу, коли видрукують якогось метелика". А тим часом друк отого метелика вимагав колосальної праці, бо дозвіл на друк залежав не лише від

цензури, але і від адміністрації й треба було надзвичайної енерґії, витрівалости, зручности і відданости справі, щоб орієнтуватися і творити в нетрях російського урядування. Читач бачить страшну дійсність нашого минулого і обскурантизм імперії, що всіма засобами нищив кожний прояв нашого національного і культурного руху.

Автор, як й інші мемуаристи визнає, що єдиним тоді можливим тереном для національної праці був Петербурґ. Читач бачить у „Спогадах" „Сѣверную Столицу" з усіма її характерними якостями і тою страшною урядовою машиною, що реґулювала життя колосального механізму. Наведена низка різних документів, наприклад: секретне листування „отцов отечества", що вражають своєю „логікою", яка інколи межує з дитячою наївністю.

Особливо цікавий і дуже мало згадуваний у нас досі час чотирьох Державних Дум з участю наших послів; час перших наших спроб боронити себе і домагатисл своїх прав з парламентської трибуни. Шановний Автор був творцем законопроєктів у справі рідного шкільництва та поліпшення долі українського сільського робітництва перед законом 26 квітня. Наші посли—селяни дають з парламентскої трибуни незбитий доказ великих потенціяльних здібностей народу і досить політичного розуму, щоб з'орієнтуватись у гангренозних обставинах російських політичних партій.

Взагалі петербурзький період „Спогадів" дуже багатий доказами ініціятиви і рухливости нашого тогочасного петербурзького громадянства в шуканню стежок до майбутнього. Цікаві сторінки про спроби взаємної підпомоги між українцями, поляками, татарами, грузинами та іншими „інородцями" імперії. Не всім пощастило вийти з її міцних обіймів, але у нас є міцна віра і бажання праці в тому напрямі.

„Спогади" проф. О. Лотоцького є взором отієї праці, — це одна з додатніх рисів твору. Коли ж розважити працю під поглядом її історичної вартости, яко шматка історії, то вона є для істориків великим джерелом фактів і то фактів незбитих та впорядкованих, немов образки фільму. Шановний Автор перевів величезну працю і також уміло, як добрий белетрист, з'ілюстровав чисто наукові історичні міркування різними характерними епізодами, що робить твір доступним ширшим колам читачів. Спогади матимуть і великие виховавче значення для нашого суспільства — Автор своєю особою і з своїми близькими дають взори громадських працьовників; їх національна гідність не розмінюеться по куточках, невдачі не знеохочують, а лише збільшують послідовність у праці.

„Спогади" містять багато вражінь з пережитого і баченого та й нарешті і з довершеного громадою піонерів нашого визвольного руху. Написані вони доброю мовою, відбиті прекрасним друком на доброму папері та рясно ілюстровані фотоґрафіями осіб, що так чи інакше були причасні до нашої національної справи. Технічне виконання твору цілком гармоніює із змістом.

Вкінці належиться висловити Шановному Авторові признання

і щиру подяку за працю для нашої справи, від якої він не відривається і зараз. **М. Середа.**

Л. Мосендз. Штайн. Ідея й характер. Львів. 1935. Книгозбірня „Вістника" ч. 2(6). Стор. 95. Ціна 1.50 зл.

Біоґрафія одної із видатніших постатей часу боротьби німецького народу за своє визволення, одного з головних творців нового розуміння Німеччини, як спільної батьківщини одного народу. Орґанізатор народу й армії, а на вигнанні—орґанізатор визвольного німецького леґіону. Запеклий ворог Наполєона яко гнобителя німців, Штайн всі свої зусилля скерував до знищення панування Наполєона над німцями. Яко творець ідеї монолітної німецької держави, не міг задовольнитися він вислідами закінчення з Наполєоном боротьби й відійшов від справ, закликаючи німців у свойому тестаменті до єдности й любови до рідного краю. **К.**

„Ми". Літературний неперіодичний журнал. Книга IV. Весна 1935 р. Видавництво „Варяг". Стор. 179. Ціна 2.75 зол.

Чергова книжка журналу робить корисне враження своїм охайним виглядом і цікавим змістом. З творів ориґінальних (не переклади) звертає на себе увагу невеличке оповідання О. Слісаренка „Ігумен і князь" своєю фабулою, сягаючою далеких часів, та добре накресленими характерами тогочасних насельників України. Ніби контрастом до згаданого твору являється новеля Ю. Косача „Останнє втілення командора". В ній бачимо малюнок з останніх подій в Еспанії, натомість діючі особи взяті з легендарних оповідань про Дон-Хуана і Командора. Властиво слід було б назвати цю новелю „Останнє втілення Дон-Хуана", бо він є головною діючою особою, постать якої виразно окреслена, а не його суперник, постать досить бліда і епізодична. Цікавий нарис Б. Ольхівського „Вітер у нетрях" впроваджує нас у життя Полісся, підкреслюючи ті зв'язки, що сполучали цю землю ще за старих часів з українськими впливами.

Частина перекладної літератури старанно добрана. Особливо цікавий етюд В. Зайделя „Смерть Ахіллеса", в якому автор намагається підняти завісу над позагробовим життям, роблячи цікаву психолоґічну подорож до царства тіней.

Не можемо однак зрозуміти ідеї оповідання І. Черняви „Екзекуція". Розглядаючи цей твір з точки погляду „мистецтво для мистецтва", трудно знайти в ньому щось більше від арцибашевських реалістичних описів, а так само трудно дошукатися якогось ідейного ґрунту чи бажання збудити в читачеві шляхетні почування. Від цього оповідання залишається якесь неприємне почуття.

Ориґінальна але не зовсім переконуюча рецензія (чи скоріш артикул критичний) С. Доленги на збірку віршів Маланюка. Здається нам, що окреслення Маланюка „поетом тьми і хаосу" дещо замісне, а самий артикул, як на критику, занадто пристрасний.

„Wschód". Kwartalnik poświęcony sprawom wschodu. № 1—2 (17—18). 1935. Warszawa.

Журнал цей насьогодні в Польщі одне з ліпших джерел відомостей про Схід у ширшому значенні цього слова, бо обіймає всі

землі, що знаходяться на схід від кордонів Польщі. Чергове число містить багато цікавого матеріялу про ближчих і дальших сусідів Речіпосполитої. Вступний артикул ред. В. Бончковського обґрунтовує ідею прометеїзму та освітлює теперішню ролю Совітського Союзу і його руйнуючу діяльність у світовій політиці.

Артикул Рессуль-Заде о „національних течіях у Совітському Азербайджані" може зацікавити зокрема нас, бо має в собі багато аналоґій до сучасного положення нашої Батьківщини під большовиками.

На тему українську містить журнал статтю ґен. П. Шандрука п. т. „Генеза умови польсько-української з дн. 21-IV-1920 р.", з якої чужинецькі читачі можуть довідатися про причини польсько-українського союзу.

З українських авторів спотикаємо ще Е. Маланюка, що дає шкіц про російську літературу в СССР.

З життя держав далекого й близького сходу цікаві статті В. Пельця і Кєльського про Японію й Персію. Як завжди багатий відділ „Miscellanea" подає силу інформацій з різних галузей орієнталістики.

Ю. Н.

Надіслані книжки та журнали:

Л. Мосендз. **Штайн.** Ідея й характер. Львів. 1935. Книгозбірня „Вістника" ч. 2(6). Стор. 96. Ціна 1.50 зл.

Biuletyn Polsko-Ukraiński. Warszawa, Rok IV. 1935. №№ 24 (III) - 41 (128).

Рідна Школа. Львів. Рік IV. 1935. Ч. 12, ч. 13—14, ч.ч. 15—16, 17, 18 і 19.

Кіно. Львів. Рік VI. 1935. Ч. 79—80 (5—6).

Звіт Українського Товариства Прихильників Книги в Празі за 1934 р. Praha XII, Sumavska 16.

Вогні. Львів. Рік V. 1935. Ч. 10 (49).

Наша Культура. Варшава. 1935. Ч.ч. 3, 4, 5 і 6.

Звіт з діяльности Укр. Еміґр. Комітету Допомоги Голодній Україні при Т-ві „У.Ц.К." в Польщі за рік 1933/34. Варшава.

Рідна Мова. Варшава. Рік III. 1935. Ч.ч. 7(31), 8(32), 9(33), 10(34).

Вістник. Львів. Річник III. 1935. Кн. 7—8, кн. 9 і 10.

Політично-інформаційний бюлетень. Варшава. Рік II. 1935. Ч.ч. 5 і 6.

Ми. Літературний неперіодичний журнал. Кн. IV. Весна 1935 р. Варшава, Старосцінська 4, пом. 3 Стор. 179. Ціна 2.75 зол

Шлях нації. Львів. Рік I. Ч. 3—4.

Відродження. Львів. Рік VIII. 1935. Ч. 7—8 і ч. 9.

Вісти Українського Наукового Інституту в Берліні. Річник III. 1935. № 5(18).

Гуртуймося. Praha. Рік вид. 1 (VII). Ч. II—III (XIV—XV). 1935.

Wschód Orient. Rok VI. № 1—2 (17—18). Варшава.

Звіт з діяльности Українського Товариства Просвіти в Загребі. Діловий рік 1934/35. Zagreb. Klaičeva 42/2.

Наш Приятель. XV річник. Львів. Ч. 151 — вересень і ч. 152—жовтень 1935.

Тризуб. Рік вид. XI. Париж. 1935. Ч.ч. 36 (490) — 39(493).

Inż. Maruszczenko-Bohdanowski A. **O stali pociskowej.** „Wiadomości Techniczne Uzbrojenia". Lipiec. 1933. Dodatek do № 7 tomu XVI „Przeglądu Artyleryjskiego". Warszawa. 1933.

Inż. Maruszczenko-Bogdanwoski A. **O stali pociskowej (dokończenie).** „Wiadomości Techniczne Uzbrojenia". Październik 1933. Dodatek do № 10 tomu XVI „Przeglądu Artyleryjskiego". Warszawa 1933.

Вояк. Орґан Товариства був. Українських вояків у Бельгії. Неперіод. журнал. На правах рукопису. 1935. Ч. 1. Bruxelles, 25, rue du Cardinal 25. „Ancien Combattant".